

Barn, föräldrar och sexualitet

Barns sexualitet och föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling

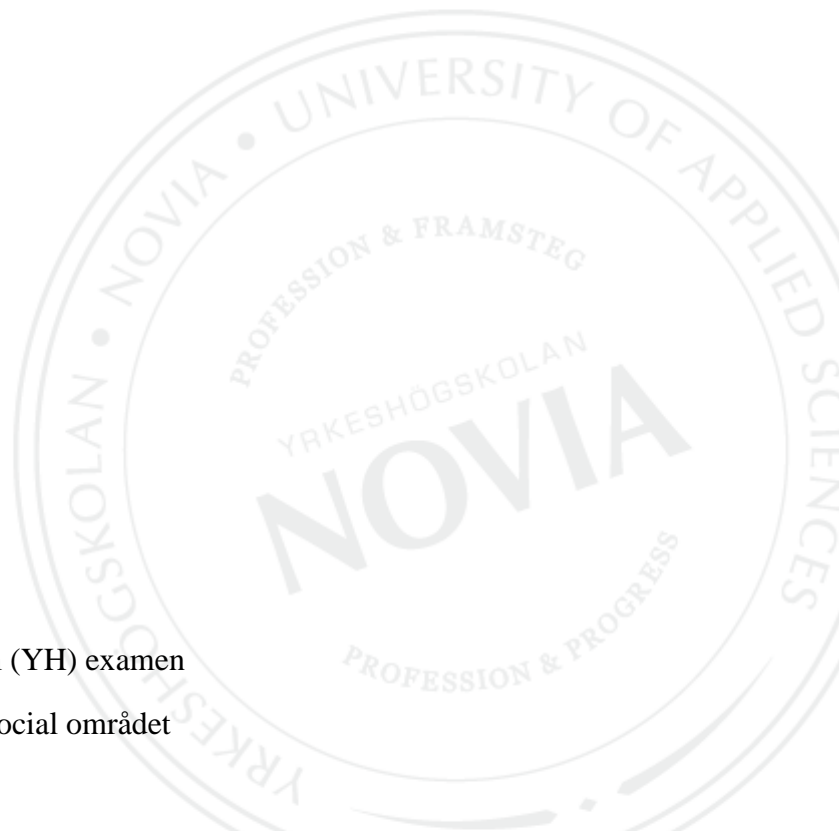
Anette Brondin

Janna Nylund

Examensarbete för Socionom (YH) examen

Utbildningsprogram för det social området

Åbo 2013

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
2	Barns sexualitet.....	2
2.1	Sexualitet och dess innebörd.....	2
2.2	Barns sexualitet och dess innebörd.....	3
2.3	Barns sexuella rättigheter.....	4
2.4	Den sexuella utvecklingen.....	5
2.4.1	Barns utveckling 0-1 år.....	6
2.4.2	Barns utveckling 2-3år.....	6
2.4.3	Barns utveckling 4-5år.....	7
2.5	Sexuella lekar i barndomen.....	8
2.6	Onani.....	10
2.7	Sexuellt beteende och föräldrarnas förhållningsätt.....	11
3	Föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling.....	12
3.1	Reflektivt föräldraskap.....	12
3.2	Anknytning.....	15
3.3	Att stöda barns självkänsla.....	17
3.4	Könsidentitet och könsroller.....	19
3.5	Samtal om sexualitet med barn.....	21
3.6	Etik och stödformer gällande föräldraskap och barns sexualitet.....	24
4	Metod.....	26
4.1	Arbetsprocessen.....	26
4.2	Datainsamling.....	26
4.3	Produktutveckling.....	27
4.4	Tillförlitlighet och forsknings etik.....	31
5	Avslutande diskussion.....	33
	Källförteckning.....	36

Bilagor

Bilaga 1. WHO tabell

Bilaga 2. Barn, föräldrar och sexualitet -reflektionskort

EXAMENSARBETE

Författare: Brondin, Anette & Nylund, Janna.

Utbildningsprogram och ort: Utbildningsprogrammet för det sociala området, Åbo.

Inriktningsalternativ/Fördjupning: Socialpedagogiskt arbete.

Handledare: Juslin Eva, Lemmetyinen Gunlög, Liljeroth Pia

Titel: Barns sexualitet och föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling

Datum 6.5.2013 Sidantal 50 Bilagor 2

Sammanfattning

Examensarbetet ingår i projektet Familjehuset vars syfte är att utveckla samarbetet mellan olika aktörer inom barn- och familjearbete. Målet med projektet är att utveckla, pröva och utvärdera resursförstärkande modeller, metoder och material som bidrar till att utveckla samarbetet mellan olika aktörer inom barn- och familjearbete.

Arbetet handlar om barns sexualitet samt om hur föräldrarna kan stöda barns sexuella utveckling. Syftet med examensarbetet är att ge småbarnsföräldrar bredare kunskap om barns sexualitet och dess innebörd samt hur man som förälder kan stöda barnet under den sexuella utvecklingen. Examensarbetet omfattar även en produkt i form av reflektionskort som heter Barn, föräldrar och sexualitet. Reflektionskorten är utvecklade utgående från den teori som examensarbetet omfattar. Syftet med reflektionskorten är att de skall bli använda av professionella som kommer i kontakt med föräldrar som har barn i åldern 0-5 år. Reflektionskorten kan användas som stöd för att föräldrarna skall kunna reflektera över sin inställning och förhållningsätt över barns sexualitet.

Språk: Svenska

Nyckelord: Barn, sexualitet, självkänsla, föräldraskap, reflektionskort

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Brondin, Anette & Nylund, Janna

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Utbildningsprogrammet för det sociala området, Turku

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Socialpedagogiskt arbete

Ohjaajat: Juslin Eva, Lemmetyinen Gunlög, Liljeroth Pia

Nimike: Lasten seksuaalisuus ja vanhempien tuki lasten seksuaalisuuden kehityksessä

Päivämäärä 6.5.2013

Sivumäärä 50

Liitteet 2

Tiivistelmä

Opinnäytetyö on osa Familjehuset- projektia jonka tarkoituksena on kehittää yhteistyötä eri lapsi- ja perhetyön toimijoiden parissa. Projektin tavoitteena on kehittää, kokeilla sekä arvioida voimavaroja vahvistavia malleja, menetelmiä ja materiaaleja, jotka edistävät yhteistyötä eri lapsi- ja perhetyön toimijoiden parissa.

Opinnäytetyö kertoo lasten seksuaalisuudesta ja siitä kuinka vanhemmat voivat tukea lasten seksuaalista kehitystä. Opinnäytetyön tarkoituksena on antaa pienten lasten vanhemmille laajempaa tietoa lapsen seksuaalisuudesta sekä tietoa kuinka vanhemmat voivat tukea lasten seksuaalista kehitystä. Opinnäytetyöhön kuuluu myös tuoteosuus, joka koostuu pohdintakorteista, joiden nimi on Lapset, vanhemmat ja seksuaalisuus. Pohdintakortit on kehitelty opinnäytetyön teorian pohjalta. Pohdintakorttien tarkoituksena on, että kortit tulisivat ammattilaisten käyttöön, jotka tapaavat 0-5-vuotiaitten lasten vanhempia. Pohdintakortit voivat toimia tukena, jotta vanhemmat voivat pohtia asenteitaan ja lähestymistään koskien lastensa seksuaalisuutta.

Kieli: Ruotsi

Avainsanat: Lapset, seksuaalisuus, itsetunto, vanhemmuus, pohdintakortti

BACHELOR`S THESIS

Author: Brondin, Anette & Nylund , Janna

Degree programme: Degree programme in Social Service, Åbo

Specialization: Social-pedagogic work

Supervisors: Juslin Eva, Lemmetyinen Gunlög, Liljeroth Pia

Title: Children's sexuality and paren'ts support during children's sexual development

Date 6.5.2013

Number of pages 50

Appendices 2

Abstract

This thesis is part of the project Familjehuset the intention of which is to develop cooperation between operators in child and family work. The goal of the project is to develop, test and evaluate resource reinforcing models, methods and material which contributes to develop the cooperation between operators in child and family work.

This thesis is about children's sexuality and about how parents can support the sexual development of children. The intention with this work is to give parents wider knowledge about children's sexuality and how to support children's sexual development. This thesis also includes a product which is reflection cards by the name Children, parents and sexuality. The intention with the reflection cards is that they should be used by professionals who come in contact with parents to children in the age of 0-5 years old. The reflection cards may come to use as support so that parents may reflect over their attitudes and behavior regarding children sexuality.

Language: Swedish

Key words: children, sexuality, self-esteem, parenting, reflection card

1 Inledning

Barns sexuella utveckling börjar redan efter födseln. Den sexuella uppfostran sker samtidigt som barns uppfostran och då är det viktigt att föräldrar vet hur de visar exempel åt barn gällande sexualitet. Barns psykosociala utveckling börjar efter födseln och då lär barn sig om fysiska, emotionella, kognitiva och sociala färdigheter. Med andra ord är barns sexuella utveckling i barndomen en grund för den vuxna sexualiteten, även om de skiljer sig från varandra. Barn skall få information om sexualitet och som förälder bör man fundera på i vilka sammanhang man diskuterar sexualitet. Om föräldrar inte diskuterar frågor kring sexualitet kan konsekvenserna vara att barn får fel uppfattning gällande sexualitet. Föräldrar bör förklara för barn att sexualitet är en naturlig och positiv del av det mänskliga beteendet. (WHO 2010, s.34-35).

Arbetet är en del av projektet Familjehuset, vars syfte är att utveckla samarbetet mellan olika aktörer inom barn- och familjearbete (Familjehus projektbeskrivning för examensarbeten 2013). Examensarbetet omfattar även reflektionskort som skall användas tillsammans med föräldrar med barn i åldern 0-5 år, eftersom att grunden för sexualiteten läggs i barndomen. Arbetet innehåller information om barns sexuella utveckling, den sexuella uppfostran och barns sexuella rättigheter. I arbetet beskrivs även hur föräldrar kan stöda barns sexuella utveckling. För att utveckla resursförstärkande arbetssätt inom barn och familjearbete har reflektionskort utvecklats som en del av arbetet. Reflektionskortet heter Barn, föräldrar och sexualitet.

Syftet med examensarbetet är att ge småbarnsföräldrar bredare kunskap om barns sexualitet och om hur man som förälder kan stöda barnet under den sexuella utvecklingen. Meningen är att barn får goda utgångspunkter och förutsättningar för att utveckla ett tryggt och ett sunt förhållningssätt gentemot sig själva och sin sexualitet. I examensarbetet används begreppet föräldrar, men arbetet lämpar sig även för andra vuxna som har fostringsansvar i hemmet.

Frågeställningarna är:

Hurudan är barns sexualitet och hur kan man som förälder stöda barns sexuella utveckling?

2 Barns sexualitet

Sexualitet är en del av mänskliga beteendet. Sexualitet är en individuell kraft som handlar om människans syn på sig själv och interaktionen mellan andra individer. Sexualitet innebär närhet, positivitet, kärlek och känslan av samhörighet. Barns sexualitet handlar om att experimentera, uppleva glädje, njuta av lek och lärande. Barn sexualitet byggs upp av diverse utvecklingsskeden, omgivningen och relationerna till andra individer. För att kunna stöda barns utveckling behöver omgivningen beredskap och kunskap om sexualitet.

2.1 Sexualitet och dess innebörd

Raisa Cacciatore är en finsk barnpsykiater och läkare som är sakkunnig inom området barn och ungas välmående. Hon utbildar och utvecklar material för barn och ungdomar, och vill arbeta för att barn och ungdomar skall få stöd till en hälsosam och trygg utveckling. (Cacciatore u.å.). Enligt Cacciatore (2007, s.18) är en hälsosam sexualitet byggd på tre olika nivåer som anses bra och hälsosamma. De tre nivåerna är biologi, känslor och förstånd. För att uppnå en hälsosam sexualitet behöver man kunskap, självrespekt och sociala kompetenser.

De tre nivåerna är väldigt olika men bygger på och stöder varandra. Med hjälp av förstånd och tänkande bygger barn upp sina egna attityder och värderingar. Att ha en positiv syn på sexualitet främjar den hälsosamma synen på sig själv. Sexualitet handlar om interaktion med andra på olika nivåer. Sexualitet kan föra med sig många olika känslor som t.ex. kärlek, trygghet, otrygghet, blyghet, ångest och skam. Om individen har en negativ och osäker syn på sexualitet, känner skam och otrygghet i sin egen sexualitet kan det finnas en risk att som individ försöka undvika interaktion med andra och känna sig obekvämt. Beroende på ålder och utvecklingsskede har biologin inverkan. Med biologi menas att människan har drifter och instinkter, att föröka sig om individen så väljer. Sexualitet är en egenskap varje människa har, den är individuell och individen får själv bestämma om man delar med sig sin sexualitet med någon annan. (Cacciatore 2007, s.178-180).

World Health Organization, WHO (2010 s. 16) beskriver sexualiteten:

”Sexualiteten har en central del i mänsklighetens olika faser i livet, sexualiteten omfattar människans kön, könsidentitet, könsroller, sexuella orientering, erotik, njutning, relationer och att föröka sig. Sexualitet uttrycker sig via fantasin, lustkänsla, värderingar, attityder, beteendet, sexuella akten, roller och människans egna förhållanden. Även om människan har alla dimensionerna, upplever inte människan alltid alla dimensioner samtidigt.”

WHO (2010) förklarar även att man använder den sexuella hälsan som ett begrepp för människans hälsosamma sexualitetsvälbefinnande. Den sexuella hälsan är ett begrepp för sexualitetens välmående som innebär den fysiska, emotionella, psykiska och den sociala. Med tanke på sexuella hälsan läggs stor vikt på positiv attityd. Att som individ äga en hälsosam och respektfull syn på sexualitet är en grundläggande betydelse för jag-bilden. Den sexuella hälsan innebär att människor respekterar varje individs rätt till individuell sexualitet och att de skyddar den utan att bryta mot individens sexuella rättigheter. En hälsosam sexualitet behövs för att kunna njuta av trygga relationer och av sex utan att bli tvingad, eller råka ut för våld. (WHO 2010, s.17).

Sexualiteten är ett av människans grundbehov. Det innehåller människans behov av gemenskap, sensualitet, kontakt, det fysiska tillfredsställelsen, närhet och känslan av trygghet. (Ryttyläinen & Valkama 2010, s.11). Sexualiteten följer människan hela livstiden. Sexualiteten utvecklas individuellt under livstiden och då är det viktigt att stöda individens sexualitet genom hela livet och dess olika skeden. Sexualitet handlar om mycket mer än själva akten att föröka sig och utöva sex. Man kan tolka sexualitet som varje människas individuella egenskap. (Bildjuschkin & Ruuhilahti 2008, s.10-11).

2.2 Barns sexualitet och dess innebörd

I barndomen lär barn sig om sig själva och sin sexualitet. Barns sexualitet skiljer sig från de vuxnas med att barn inte söker den sexuella beröringen som de vuxna, barns sexualitet är att njuta, att kunna leka öppet och ha kul medan man leker och lär sig. Barn söker inte parförhållande och de försöker inte föröka sig. Barns sexualitet skiljer sig även från de vuxnas p.g.a. att barn utforskar, lär sig om sig själva både fysiskt och psykiskt samt om sin omgivning. Kunskap som de samlar är kunskapen som är grunden till sexualiteten i vuxenlivet. Som barn har de goda utgångspunkter att skapa den egna individuella synen på sexualitet och sexuella utvecklingen. Barn utvecklar en syn på sexualitet som en naturlig del av individens liv. I barndomen bygger man upp uppfattningarna om den egna kroppen och könsorgan, men barn lär sig även om andras kroppar och kön. Sexualitetens grund innebär att barn lär sig om den sociala interaktion, närhet och att få beredskap till att sträva efter att njuta av den egna sexualiteten. Barn utvecklar och övar på interaktionen mellan människor samt öppenheten att ta emot och ge kärlek. I barndomen är vuxnas roll viktig för att en stor del av barn lär sig om sexualiteten av de vuxnas och föräldrarnas attityder och reaktioner. Barns sexuella hälsa bygger på den egna bilden om sin kropp, synen på sexualitet, synen på könsidentiteten och könsrollen, att känna sig stolt och som en viktig

del i den sociala gemenskapen. I barndomen utvecklar de förmågan att kontrollera sina egna känslor. (Cacciatore 2000, s.246-247; Cacciatore 2007, s.365). Barn och sex är två saker som inte hör ihop lika mycket som att sexualitet och sex är två saker med olika betydelser. Det som är viktigt att komma ihåg är att sex är något för vuxna och det är viktigt att hålla barnet på avstånd från sex. Sexualitet finns i oss alla, stora som små, man som kvinna, men det är viktigt att man respekterar barnets utveckling vilket innebär att man inte skall involvera barnet till fakta och erfarenheter som det inte är tillräckligt moget för. (Cacciatore 2007, s.33).

2.3 Barns sexuella rättigheter

Redan år 1959 definierades barns rätt till skydd i Förenta nationernas deklaration, men år 1989 antogs barnkonventionen. Barnkonventionen definierar de rättigheter som alla barn i världen borde vara berättigade till. Barnkonventionen definierar bland annat att varje barn är berättigad till socialt skydd, att varje barn bör få utvecklas hälsosamt, att barn bör bli skyddade från misskötsel samt att barn bör få växa upp till stabila individer. Barns rätt till skydd innebär att barns vårdnadshavare har som skyldighet att ge barn skydd ända upp till 18-års ålder, eftersom att lagen säger att alla personer under 18 år är barn. Begreppet skydd innebär att föräldrarna har som uppgift att övervaka och skydda barns hälsa, utveckling och säkerhet. Detta innebär att barn har rätt till att föräldrarna lär dem att känna igen risker och lär barn förmågan till att skydda sig själv. Trots att den sexuella myndighetsåldern är 16 år i Finland så tar det inte bort föräldrarnas skyldigheter gällande barns rätt till skydd. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010, s.160-161).

Barns sexuella rättigheter innefattar att föräldrar har skyldighet att skydda och ge barn tid att utvecklas i egen takt samt att ge barn det stöd som barn behöver i sin sexuella utveckling. Barn har även rätt till en trygg vuxen som ger barn åldersrelaterade och ärliga svar på frågor, skydd från nervärderingar och sexuella påhopp. Barn är även berättigade till att få utrymme för egen tid där de kan leka åldersrelaterade lekar och utforska sin egen kropp samt en miljö som är fri från sexuella erfarenheter som barn inte är mogna för. Det är också viktigt att barnet blir älskat av föräldrarna för den person som barnet är. Det är viktigt att inte försöka ändra på barns personlighet. Barn har även rätt till en tillgänglig vuxen som inte överger barnet, en vuxen som finns där för barnet i goda och dåliga stunder. (Cacciatore 2007, s.320-325). Barn skall ha balanserade vuxna i sin omgivning, det är viktigt att föräldrar tar hand om sig själv, sitt eget välmående och parförhållandet. Föräldrar som själva mår bra har bättre utgångspunkter att vara mån om sina barn och ta

hand om dem. Det är föräldrarna som är barns förebilder. Balanserade vuxna samt välfungerande relationer ger en sund bild åt barn och någonting att själva sträva efter i framtiden. Barn har rätt till en trygg och åldersrelaterad miljö. Barns utveckling sker bäst då barn får växa upp i en miljö som går hand i hand med deras ålder, dvs. en miljö som stöder barns utveckling. Barn har rätt att få känna sig hörda, sedda och önskade. Det är viktigt att ge barn känslor av att barnet är delaktigt och hör till en gemenskap. (Cacciatore 2007, s.326-328). Varje barn har även rätt att ha möjligheter till att utvecklas i fred oberoende om man utvecklas till homo, -bi- eller heterosexualitet. Det hör till barns rättigheter att få utvecklas jämlikt utan påtryck eller skuld-känslor. (Cacciatore 2007, s.320).

Ju mindre barn är, desto mera skydd behöver de. Förmågan att dra slutsatser angående den egna utvecklingen samt förmågan att bedöma risker och fatta beslut utvecklas sakta. Ett barn bör inte få ansvaret till att bestämma över den egna hälsan och utvecklingen samt faktorer som har med säkerhet att göra. Barn kan inte alltid bedöma vad som är till deras fördel. Ända tills barnet har fyllt 18 år är det på föräldrarnas ansvar att skydda dess hälsa. Även barn har självbestämmanderätt, att lära sig att ta ansvar är något som de bör få chans att öva på och förmågan att ta ansvar utvecklas gradvis. Barn bör få öva på att använda självbestämmanderätten under utvecklingen men de bör få stöd till detta samt med hjälp av vårdnadshavarna lära sig om vad som är rätt och vad som är fel. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010, s.162-164). Att bestämma och fatta beslut över sin egen kropp är det centrala i självbestämmanderätten. Genom att föräldrar tar hand om barnets kropp, tvättar, byter till rena kläder lär sig också barn eventuellt att ta hand om sin egen kropp. Det är viktigt att föräldrar lär barn att ta god hand om kroppen så att det förblir något värdefullt att ta hand om även i framtiden. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2010, s.169-170).

2.4 Den sexuella utvecklingen

Cacciatore (2007, s.110) skriver att den sexuella utvecklingen inte kan skiljas åt från resten av barns utveckling, den sexuella utvecklingen sker samtidigt med barns utveckling. Det betyder att den sexuella fostran inte är en skild del av resten av barns uppfostran.

Sigmund Freud var en av de första teoretiker som tog upp barns sexualitet. Freud ansåg (enligt Armanto & Koistinen 2007, s.241) att barn redan från födseln är sexuella. Freud förklarar deras utveckling via faser. Under utvecklingen koncentrerar sig den sexuella energin i de olika faserna på de olika erogena zonerna hos människan som är munnen,

ändtarmen (anus) och könsorganen. Utvecklingen av lustkänslan eller sexuella energin styr utvecklingen av personligheten, sexualiteten, de sociala- och emotionella kompetenserna. Freud kallar den sexuella energin eller lustkänslan för libido. (Armanto & Koistinen 2007, s.241). Freuds utgångspunkter (enligt Winnicott 1998, s.152) för teorin om barns utveckling började när han arbetade flera år med vuxna klienter med psykiska störningar. Med hjälp av analyser med de vuxna klienterna kom Freud underfund med att en stor del av problemen i deras sexualliv hade grunden i klienternas pubertetet. Men problemen gick även långt till barndomen, närmare sagt till åldern mellan två och fem år. (Winnicott 1998, s.152).

2.4.1 Barns utveckling 0-1 år

Barns sexuella utveckling börjar vid födseln. Barn i åldern 0-1 år lär sig via sina sinnen. Omvärlden blir bekant genom att lyssna, känna, röra, lukta, smaka och med att se sig omkring i omgivningen. Speciellt känner barnen med munnen och händerna. De rör vid sin kropp och blir medvetna om sin kropp, för 0-1åringar är det vanligt att de hittar sitt könsorgan. Barn vill att föräldrar rör vid dem och håller om dem därmed blir barnen medvetna om vilka delar som tillhör deras kropp. (WHO 2010, s.25). Sigmund Freud anser (enligt Jerlang m.fl. 2001, s.51-52) att barns sexuella utveckling börjar med en fas som kallas den orala fasen. Den orala fasen sker under ca.0-11 månader men kan även vara upp till två år. Fasen kallas den orala fasen för att munnen är den första erogena zonen som betraktas viktigaste för barn efter födseln. Barn använder munnen för att få mat och deras lustkänsla uppfylls med att suga på bröstet, nappen eller tummen mm. Om barn inte har blivit tillfredställda under orala fasen kan det leda till karaktärsdrag senare i livet som tar sig uttryck genom glupskhet t.ex. att söka tröst i mat, sötsaker eller cigaretter. (Jerlang m.fl. 2001, s.51-52).

2.4.2 Barns utveckling 2-3år

I åldern 2-3 år bildas den egna identiteten sakta men säkert. Barn blir medvetna om sin egen kropp och kön. Nyfikenheten ökar och man vill veta mera och kunna mera om sin egen kropp och andras kroppar. Barn blir medvetna om att det är skönt om man rör vid könsorganen och det kan leda till att de rör sig oftare vid könsorganen. (WHO 2010, s.25). Den andra fasen kallar Sigmund Freud (enligt Jerlang m.fl. 2001, s.52-53) för den anala fasen p.g.a. att ändtarmen under fasen är den viktigaste erogena zonen. Den anala fasen sker under ca.11 månader till 2-3 års ålder. Barn blir intresserade av sitt egna toalett-

beteende och även andras. När barns avföring blir mer i fast form prövar de sig fram på pottan att leverera sina behov eller att hålla sig av sin vilja. Under anala fasen lär sig barn om den egna kroppens kontroll och hur de har kontrollen över sin egen kropp med tanke på toalettbesök och avföring. Barn känner lust känsla av att kunna kontrollera sina egna toalettbesök. Barn lär sig om hygien via potträning, de lär sig att urinering och avföring är normalt. Goda erfarenheter på toaletten i barndomen, leder till god syn på sig själv p.g.a. de får känslan av att lyckas. Karaktärsdrag som utvecklas ifall man fått sträng uppfostran under den anala fasen är att barn kan växa upp med egenskaper som slarviga och röriga, eller tvärtom att barn blir noggranna och perfektionister. (Jerlang m.fl. 2001, s.52-53).

2.4.3 Barns utveckling 4-5år

När barn blir ungefär 4-5 år börjar de mer umgås med större grupper, oftast med jämnåriga barn. Sociala kontakter knyter de oftast på daghem och i förskola. I grupperna lär de sig sociala regler och interaktion. De gör bekantskap med andra barn och knyter ihop vänskapsrelationer som de kan uppfatta som kärlek. Deras vardag fylls med lek och dit hör även sexuella lekar. Barn blir mera medvetna om sin könsroll och kan bli blygare angående sin egen kropp. (WHO 2010, s.25). Den tredje fasen kallar Sigmund Freud (enligt Jerlang m.fl. 2001, s.53) den falliska fasen. Den falliska fasen sker under ca. 3-5- års åldern, och då är könsorganen den viktigaste erogena zonen. I den falliska fasen utvecklas barns förmåga att själv uppväcka lustkänslan hos sig. Genom onani uppväcker barn lustkänslan. I denna fas är barn väldigt nyfikna och intresserade av hur könsorganen fungerar och ser ut, hur människan ser ut, hur barn föds och blir till. De kan fråga mycket under denna fas för att de vill lära sig. (Jerlang m.fl. 2001, s.53).

Hetherington och Frankie anser (enligt Evenshaug & Hallen 2005, s.289) att barn i den falliska fasen lär sig skillnaden mellan pojkar och flickor. De lär sig också de stereotyper som gäller könet och könsrollsuppfattningarna (Evenshaug & Hallen 2005, s.289). Freud anser att (enligt Jerlang m.fl. 2001, s. 53-54) det sker en identifikationsprocess med föräldrarna i den falliska fasen. Identifikationsprocessen sker ofta via oidipuskomplexet som är en viktig del av könsidentiteten hos barn, och det sker under den falliska fasen. Man nämner oftast pojken i psykoanalytiska teorier men det gäller även flickor. Oidipuskomplexet innebär att pojkens första kärlek riktar sig till modern. Modern och pojken har en stark anknytning från födseln, modern ger pojken omsorg t.ex. mat, dryck och kärlek. Oidipuskomplexet är en fas då pojken önskar att han ägde modern och att pojken är den enda som ger kärlek till modern. Pojken kan känna och anse att fadern är en

konkurrent som står i vägen och då känner pojken att de ogillar eller till och med hatar fadern. Men pojken känner även ångest över sina känslor för att han älskar sin far och vill inte mista fadern. Pojkar kan uppleva kastrationsångest för att de tror att det motsatta könet har blivit kastrerade på grund av att de inte har en penis, och eftersom att pojkarna har konkurrens med fadern, önskar pojken att fadern skulle bli kastrerad. Kastrationsångest är orsaken till att oedipuskomplexet går under och sakta försvinner. Därmed vänder pojken sig till fadern, och känner igen sig i fadern. I flickornas fall upplever flickorna att det är moderns fel att de inte har en penis, och flickorna upplever penisavund, de tror att något fattas för att pojkarna har en penis. Då börjar flickorna ogilla modern och vänder sin kärlek till fadern för att flickor tror att flickorna har en möjlighet att få en penis senare i livet. Flickan märker dock i något skede att hon identifierar sig mera med modern för att fadern inte kan uppnå flickans krav och flickan märker att de inte kan få en penis. Genom denna undergång faller oedipuskomplexet småningom bort och den latent fasen börjar. (Jerlang m.fl. 2001, s.53-54; Bengt 2003, s.369-377). Den fjärde fasen heter latensperiod. Freud anser (enligt Jerlang m.fl. 2001, s.53) att latensperioden är i åldern ca.6-8 år upptill puberteten. I denna period är libidon inte bunden till några erogena zoner som i de tidigare faserna. Det heter latensperiod för latent betyder dold och under denna period är libidon dold ända till puberteten. (Jerlang m.fl. 2001, s.53).

2.5 Sexuella lekar i barndomen

På 1990-talet forskade Osmo Kontula och Elina Haavio-Mannila i Finland om finländarnas sexualitet. Undersökningen är en del av FINSEX-studien som redan har sin grund i 1970-talet. På 1990-talet samlade Kontula och Haavio- Mannila in självbiografer. I självbiograferna kom det fram att deltagarna i undersökningen upplevde att deras barndom hade varit sexuell. Nyfikenheten hade varit en stor drift för den sexuella utforskningen. Som barn hade de tyckt om att vara nakna och på den tiden hade man upplevt nakenhet normalt. I självbiograferna beskrev deltagarna att med tiden lärde sig barn att nakenhet är socialt skamfullt. Vissa föräldrar var noggranna med att inte vara nakna i barns närhet eller att de vuxna inte visar sitt könsorgan. I undersökningen kom det fram att en tredje del av deltagarna hade berättat om att de varit med om sexuella lekar i barndomen. I de sexuella lekarna kunde en eller flera barn vara delaktiga. Sexuella lekar anses vara att leka patient och doktor, leka hem, djur lekar, att röra varandra, härma de vuxnas sexuella beteende och då kunde leken påminna om vuxnas sexuella akt. Lekarna handlade om att få veta mera om andra barn och deras könsorgan. Deltagarna berättade i vissa självbiografer att ibland

kunde sexuella lekar gå till att man hade sex eller oralsex. I barndomen hade deltagarna i undersökningen lekt sexuella lekar med barn av motsatt kön men också med barn av samma kön eller med syskonen. Även pornografi väckte barns nyfikenhet och då härmade barn vad de såg i t.ex. pornografiska tidningar. Enligt undersökningen hade största delen av deltagarna positiva minnen om barndomens sexuella lekar. Men det fanns även barn som ogillade sexuella lekar och inte var med om dem. Nackdelar hade varit ifall föräldrarna hade fått fast barnen om de lekt sexuella lekar. Följderna kunde vara brutala, de fick uppläxning, kanske inte fick träffa vännen mer, spöstraff eller även stryk av föräldrarna. Detta beteende av föräldrarna orsakade att barn hade negativa kopplingar till sexualitet igenom hela vuxen åldern. Föräldrarnas beteende berodde på att de inte hade resurser eller kunskap att själva hantera sina barns sexualitet på ett konstruktivt sätt. (Kontula 2009, s.81-82).

Lek har en stor betydelse i barns utveckling, genom lek lär de sig. Även om barn är olika, har olika bakgrund eller kultur har de lusten att leka. De använder fantasin som hjälp i sina lekar. Leken är ett sätt att experimentera och undersöka sin omvärld. Barn är fyllda med nyfikenhet på sin omgivning för att de har lite erfarenhet och vill upptäcka och lära sig mera. Lek sker ensam eller tillsammans. Barn tar åt sig av omgivningen, de kopierar varandra, både vuxna och andra barn. De följer och blir inspirerade av varandra. Samspelet utvecklas och leken utvecklas med hjälp av olika idéer och erfarenheter. (Granberg 2004, s.8-13). Sigmund Freud ansåg (enligt Granberg 2004, s.22) att med hjälp av lek kan barn lösa upp sina känslor som t.ex. ångest. Barn använder leken som ett sätt att uttrycka sig själv och sina omedvetna motiv. (Granberg 2004, s.22). När barn imiterar föräldrar och vuxnas handlingar, t.ex. när de leker mamma, pappa och barn kallas det för rollekar. (Granberg 2004, s.45).

Winnicott (1968) anser att leken kan stöda barns självkänedom, leken kan vara ett sätt för barn att föra fram sig själv och visa sig till vuxna. Lekens karaktär är kreativ och det är alltid spännande för barn, för att det handlar om ett osäkert gränsområde mellan personligt och opersonligt och detta stimulerar dem till att leka. Lek är ett sätt för barn att kommunicera när de inte kan tala. Leken är ett sätt att hitta nya vänner och då knyter de nya kontakter med andra människor och då utvecklas de sociala färdigheterna. (Winnicott 1998, s.148-149).

2.6 Onani

Barns onani är annorlunda än de vuxnas. Barn onanerar inte för att få en orgasm utan de gör det t.ex. för att få tag på sömnen, skapa tröst och trygghetskänsla eller för att slappna av. Barn skall experimentera, hitta sig själv, sin kropp och de gör det med hjälp av att röra sig själv. Barn kan även hämta stöd och trygghet av att suga på tummen eller lakanet. (Cacciatore 2007, s.301).

Onani är ett ämne som omgivningen har haft negativ inställning till. Onani är ett tabubelagt ämne i samhället och omgivningen. I dagens läge är inställningen inte lika negativ när det gäller onani, eftersom det finns mera kunskap om onani. Men när det diskuteras barn och onani i samma sammanhang så kan det väcka besvärande attityder. Att onanera har förut upplevts som skamligt och skadligt för människan. Problemet är att många vuxna har kvar det så kallade äldre tankesättet om onani och sexualitet och de kan själva ha problem att hantera sin individuella sexualitet. Vuxna kan ha negativ inställning och de kan ha svårt att acceptera att även barn onanerar. Dagens inställning mot onani och sexualitet har blivit mera positiv. I dagens läge anses att om människan har fördömande inställning mot onani och sexualitet orsakar det mer problem i livet för barn och vuxna gällande deras sexualitet och självbild. Onani är en del av människans individuella upplevelser av njutning och sexualitet. Både barn och vuxna kan använda onani som ett sätt att uppleva njutning. Att onanera är ett sätt för både vuxna och barn att slappna av. Barn är mera öppna, de förstår inte vad som är tillåtet eller inte, de kan onanera öppet även i utrymmen med andra människor runt omkring sig t.ex. daghem. Barn kan ha svårt att förstå skillnaden på att det som är tillåtet hemma kan vara förbjudet på daghem och tvärtom. Barn som är vana att onanera före de går och lägger sig kan göra det på daghem före sin dagsvila. (Aigner & Centerwall 1994, s.26-29).

Hyperonani kallas det när barn onanerar tvångsmässigt. Det kan bero på olika faktorer. De kanske inte vet hur de skall göra, tekniken fattas och då kan de fortsätta i längre tider. Hyperonani kan bero på att barnet blir distraherad av någon orsak, barnet får inte vara ifred och då avbryts akten och då hamnar barnet börja om från början. En av orsakerna kan vara att vuxna anser att barn onanerar för ofta, vuxnas attityder räknas och vuxna kan uppleva att barn onanerar onormalt ofta. Även om det kunde vara naturligt och normalt. Hyperonani kan också vara ett tecken på att barnet inte mår bra och upplever ångest. (Aigner&Centerwall 1999, s.28-29).

Barns tvångsmässiga beteende kan berätta att de inte mår bra. Hyperonani är inte det enda tvångsmässiga beteendet som är ett tecken av ångest, tecken av ångest kan även vara t.ex. att de tvångsmässigt biter på naglarna, gungar eller suger på tummen. Tvångsmässiga beteenden kan tyda på att barn har ångest och försöker använda olika tekniker till att hantera ångesten. Orsaken till att barn får ångestkänslor kan vara olika. Ångest kan uppstå ifall barn upplever rädsla för att tappa kontakten med yttvärlden, omgivningen, föräldrarna, eller sin egen kropp. Eller så kan det bero på t.ex. att de får för mycket uppmärksamhet av föräldrarna eller att de känner sig ensamma och att de inte får tillräckligt med uppmärksamhet. Ångesten kan byggas upp av rädsla, hat eller frustration. Barn behöver tillfredställelse som de får av att suga på handen, med att kissa och bajsa eller röra sitt könsorgan. Istället för att förbjuda onanin helt så är svaret att minska på det tvångsmässiga beteendet. Det gäller att hitta en lösning till varför barn har tvångsmässigt beteende. Om man hittar orsaken som leder till tvångsmässigt beteende som hyperonani så kan det beteendet minska och normaliseras. (Winnicott 1998, s.161- 162).

2.7 Sexuellt beteende och föräldrarnas förhållningsätt

Barns sexualitet kommer fram via lek. När föräldrar ser barn leka sexuella lekar skall de tänka före de agerar. Föräldrar kan fråga sig om leken skadar någon och vad leken betyder för barn. Barn uttrycker via lek det som sker i deras omgivning och det som sker i omgivningen formar barns beteende. Av föräldrarna lär barn sig om kärlek och känslor, och de uttrycker sina känslor på bästa sätt de kan. Ibland kan barns sätt att visa kärlek tolkas fel. Föräldrarna kan diskutera gränser tillsammans med yrkesverksamma som t.ex. jobbar på daghem. (Aigner & Centerwall 1999, s.16-19).

Föräldrar funderar ofta på vad som är vanliga sexuella beteenden hos barn och vad som skiljer sig från förväntade beteenden. Beteenden som betraktas som förväntade beteenden i den sexuella utvecklingen är då barn utforskar sin egen och andras kropp genom att titta och ta på kroppen, även könsorganen. Förväntade beteenden är även då barn ställer frågor om bebisar och sexualitet. Barn är nyfikna över att utforska skillnader mellan pojkar och flickor. Oförväntade beteenden är då barn t.ex. klär av sina kamrater mot deras vilja eller känner behov att få röra på familjemedlemmars eller andra vuxnas intima kroppsdelar. Vid situationer där föräldrar blir konfunderade över barns beteenden är det bra att sitta ner med barnet och diskutera gränser utan att skylla på barnet. Beteenden där vuxna genast bör ingripa är då barn pressar andra barn till att leka sexuella lekar eller då de använder sig av penetration med saker när de leker sexuella lekar. I situationer där föräldrar är tvungna att

ingripa skall föräldrarna diskutera med barn om vad som är acceptabelt att göra mot andra barn och mot sig själv. Det kan vara aktuellt att söka professionell hjälp eller be om råd om beteendet upprepas flera gånger. (Rfsu 2011, s.9-13). Det är bra att analysera ett beteende som gör föräldern förvirrad eller häpen och det är bra att diskutera det med barn. Genom att förstå barn är det lättare att göra en bedömning över helhetssituationen. (Rfsu 2011, s.14-15).

Föräldrar bör ge barn information om att det är naturligt att utforska sin egen kropp, men att det är något de får göra när de är ensamma och inte framför andra människor. När sexualitet diskuteras är det viktigt att vara varsam, visa uppskattning och öppenhet. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2000, s. 16-17). Då barn leker utforskande lekar bör föräldrar låta dem leka ifred, barn bör veta att de kan vända sig till en vuxen om leken blir för spännande. Att utforska sig själv och att leka utforskande lekar är naturligt och det bör tillåtas. Det är dock viktigt att berätta för barn vad det finns för gränser gällande sexuella lekar. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela 2000, s.15).

3 Föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling

Frågor som berör sexualitet, såsom nakenhet och kön är naturligt för barn. Barn känner ingen skam inför dessa faktorer. Nyfikenhet till att känna, fråga och titta är naturligt. Det är vuxna som lägger in värderingar och genom sina attityder är de med och skapar barns sexualitet. Föräldrar bör stöda barns sexuella utveckling. Föräldrar kan stöda sina barns sexuella utveckling genom att stödja till en positiv självbild, ge dem åldersrelaterad information, lära ut anständighetsregler om kroppen, stöda till jämställdhet och genom att erbjuda dem säkerhet och trygghet. (Cacciatore 2007, s.34-35).

3.1 Reflektivt föräldraskap

Peter Fonagy anser (enligt Hyrck, m.fl. 2006, s.377-378) att mentalisering är en process som beskrivits i både psykoanalytisk och psykologisk litteratur. Med mentalisering menas förmågan att ta andras känslor, upplevelser, värderingar, behov och önskemål i beaktande och inte enbart sina egna. Mentalisering uppstår när en individ försöker förstå vad som händer när man är i samspel med en annan människa, men vanligtvis händer mentalisering omedvetet. Förmåga till mentalisering är en skyddande faktor för utvecklingen, om man är kapabel till att förstå en annan människas tillstånd, får man en förståelse över den andra människans handlingar och på det viset blir handlingarna lättare att förutse. Förmågan att

förutse handlingar bidrar i sin tur med trygghet. Reflektivitet (reflective functioning, RF) är ett koncept av Peter Fonagy som beskriver hur mentalisering uppstår i praktiken. Mentalisering och reflektion klassas som varandras synonymer, vilket i sin tur kan skapa förvirring. Mentalisering behandlar förmågan att tänka hur individen tänker och känner, medan reflektion behandlar vad mentalisering innebär och hur det påverkar samspelet mellan människor. Reflektion sker alltid i relation till andra människor medan mentalisering enbart handlar om självreflektion. Självreflektion är endast en liten del av den reflektiva förmågan, den utstående faktorn i reflektion är förmågan att tänka på andras känslor till skillnad från sina egna känslor. Individer som har förmågan till reflektivitet är kapabla till att se skillnad mellan verklighet och inbillning. Även de människor som kan separera sina egna tankar och känslor från andras tankar och känslor har förmågan till reflektion. (Hyrck, m.fl. 2006, s.377-378).

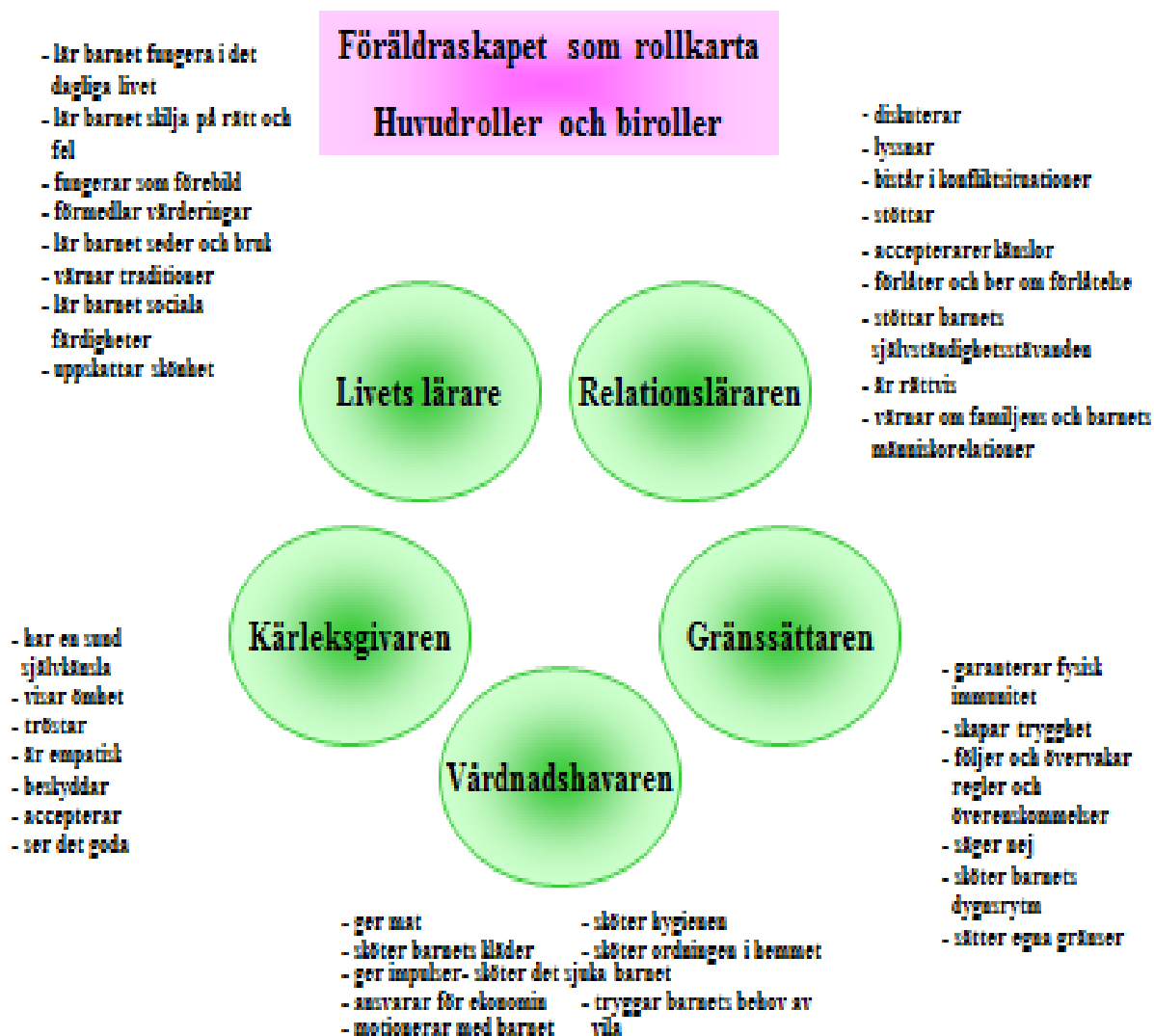
Den reflektiva kapaciteten i föräldraskap är betydelsefull. Den reflektiva kapaciteten handlar om att vara mottaglig och öppen för barnets signaler. Föräldrar som har förmågan till reflektion är intresserade över tankarna och känslorna bakom barns beteenden och inser att barn är individer med egna behov, erfarenheter och eget sinne. Reflektiv kapacitet hjälper föräldrar att förstå att alla är individuella och att man som förälder inte för vidare sina egna negativa erfarenheter till sina barn. Med hjälp av reflektiv förmåga kan människan tänka utanför ramarna, dvs. dynamiskt. Med dynamiskt tankesätt menas att människan har förmåga att tänka att de har nya möjligheter och möjligheter för förändring. Under de senaste tio åren har forskare lyft fram den reflektiva förmågans betydelse för barns utveckling och samspelet mellan barn och föräldrar. Den reflektiva förmågan hjälper familjemedlemmarnas samspel och gör därmed vardagen i familjen tryggare. Föräldrar som kan tänka reflektivt har betydligt lättare att förstå sina egna handlingar, tankar och reaktioner som i sin tur gynnar barn i och med att det bidrar med trygghetskänslor. Att stöda reflektion ökar förmågan av resiliens hos familjemedlemmarna. Resiliens betyder den psykiska individuella förmågan att återhämta sig efter motgångar. Resiliens definieras som förmåga till positivitet även om skadliga faktorer kan finnas närvarande i omgivningen under uppväxten. (Kalland 2011, s.51-53). Att bli förälder innebär en märkbar förändring i livet. Som blivande eller nybliven förälder reflekterar man över sin nya roll som förälder, hur vill man uppfostra sitt barn? Föräldrar reflekterar vanligtvis också över hur de själva blivit uppfostrade i barndomen av sina egna föräldrar och vad de vill ta med sig från sin egen uppfostran i barndomen. (Mannerheimin lastensuojeluliitto u.å.c). Tillräcklig fostran föds genom föräldrarnas kärlek till barn samt genom att stöda och

skydda barns alla utvecklingsområden. Tillräcklig fostran innebär också att man sätter barnets behov i förstahand framför sina egna behov, särskilt i situationer där barn är i behov av tröst, uppmärksamhet eller närhet. (Mattila 2011, s.55).

Bilden som presenteras på nästa sida är en redovisning över föräldraskapet som rollkarta, den ursprungliga rollkartan är utvecklad på finska (vanhemmuuden roolikartta).

Föräldraskapet som rollkarta är utvecklad av personalen inom samkommunen för Egentliga Finlands barnskydd. Med hjälp av rollkartan kan föräldrar utforska och reflektera sitt eget föräldraskap med hjälp av självutvärdering. Rollkartan innehåller fem huvudegenskaper som föräldrar bör inneha. De fem egenskaperna är, livets lärare, vårdnadshavaren, kärleksgivaren, gränssättaren, relationsläraren. I varje huvudroll finns 6-9 biroller som stöder huvudrollerna. (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä u.å.).

Föräldraskap som rollkarta redovisar fem egenskaper som är relevanta för god föräldraskap. De fem egenskaperna hjälper föräldrar att reflektera kring sitt föräldraskap. Det bör finnas en balans kring de fem egenskaperna, om föräldrar har brister i föräldraskapet kan det leda till att barn inte har en fullkomlig uppfostran som stöder barns alla utvecklingsområden även den sexuella utvecklingen.

Figur 1. Föräldraskapet som rollkarta (Vanhemmuuden roolikartta). (Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä u.å.). Övers. Helminen, M-L. & Rautiainen, M. 2000.

3.2 Anknytning

Begreppet anknytning är en översättning från engelska *attachment* och begreppet innebär att spädbarnet knyter an till föräldrarna som i sin tur knyter an till barnet, dvs. binder sig till barnet. Den varaktiga relationen mellan barn och förälder utvecklas genom barns anknytning och på det sättet som bandet upprätthålls och formas är det som kallas för anknytningsmönstret. (Karlsson 2008, s.20).

Alla människor stora som små har behov att få vara i närkontakt med andra människor. När ett barn föds, lyfts barnet upp på mammans mage så att barnet känner närhet och får höra de bekanta hjärtljuden som barnet hörde inne i magen. Redan under de första stunderna tillsammans med mamman får barn en uppfattning om närhet och samspel. (Martikainen 2007, s.4). Barns förtroende till föräldrarna är grunden till barns alla utvecklingsområden. Den första relationen som barn bygger upp med sin vårdnadshavare och hur barnet har upplevt den första närkontakten syns senare i kompisrelationerna samt parrelationerna. (Juusola 2010, s.113). Enligt anknytningsteorin anknyter barn sig till nära människor i barns omgivning, oftast familjen. Anknytningen ger barn tröst, trygghet och vård. Barn binder en relation till människor som ägnar sig åt att ge barn uppmärksamhet och hänsyn. John Bowlby som är grundaren för anknytningsteorin beskriver att den människa som barn först anknyter sig till, är barns primära vårdnadshavare. Oftast är det modern som barnet skapar en anknytning till, men det kan naturligtvis vara en annan närstående människa, såsom fadern, adoptivföräldrarna eller t.ex. dagvårdaren. En anknytning föds när barn är i samspel med närstående människor. (Silvén 2010, s.70-71). Med hjälp av anknytning och samspel lär sig barn hur de hanterar sina känslor samt hur de samspelar med andra människor. Har barn skapat en god relation till närstående redan i babyåldern, har de goda förutsättningar att undgå en ogynnsam utveckling. En trygg anknytning lär främja barns och föräldrarnas samspel i lekåldern, samt samspelet mellan syskonen. En trygg anknytning lär också främja förtroendet mellan barn och föräldrar. I dagens läge vet man att den trygga anknytningen hjälper barn att anpassa sig vid nya situationer såsom när barn börjar i dagvård. Kunskapen om betydelsen av barns anknytning till närstående hjälper föräldrar att stöda sina barn så att barn har känslan av att barn har det bra och att barnet lever i en trygg omgivning. En trygg anknytning ger även en god grund till självbilden och självförtroendet. (Silvén 2010, s.86).

Samspel i sin tur innebär allting som utspelas mellan personer. Ordet samspel betyder ömsesidig påverkan eller växelverkan mellan människor som befinner sig nära varandra. (Karlsson 2008, s.17). Samspelet är det yttre beteendet som uppvisar hurdan anknytning barn har till sina föräldrar. (Karlsson 2008, s.20).

Samspelet mellan barn och de närstående personerna i barnets liv är grunden till hur de i framtiden är delaktiga i samspel med andra människor och deras förmåga att känna empati. Barn bygger upp en god bild om sig själv samt får uppfattning om att deras behov är viktiga när de får respons och uppmärksamhet av föräldrarna på de signaler som de sänder ut. Det faktum att vuxna reagerar på barns behov leder till att de får en uppfattning om att

de lever i en trygg omgivning med trygga människor och med den uppfattningen bygger de upp ett förtroende till föräldrarna. När barn har grundtrygghet kan de känna sig trygga till att börja utforska omgivningen samt att leka och lära sig nya saker och erfarenheter. Samspelet mellan barn och de närstående främjar man genom att först och främst ge respons till barnets grundbehov och signaler samt att visa närhet, ge beröring och att man är tacksam över barnet. I andra vardagliga situationer såsom när man leker, tröstar, nattar, läser sagor eller diskuterar är situationer där man samspekar med barnet. Barn är i behov av stunder där de känner att föräldrar njuter av att få vara med dem. (Mannerheimin lastensuojeluliitto u.å.d.).

3.3 Att stöda barns självkänsla

Barndomens händelser reflekteras i barns framtid. Därför är det viktigt att redan från barndomen stöda barns utveckling och självbild. För att få en helhetsbild av barns utveckling är psykoanalysens grunder viktiga. Psykoanalys är en grupp med psykologiska teorier, basen för teorierna ligger i människans omedvetna nivå i psyket. Det omedvetna är en sluten del i psyket som den medvetna delen inte kommer åt, omedvetna förklaras som t.ex. minnen, drifter och instinkter. Det omedvetna kan omedvetet styra människans beteende. Och då är människans utveckling påverkad av minnen, instinkter och händelser i barndomen. Barns utveckling sker i samband med de mänskliga biologiska drifterna men även den sociala interaktionen mellan barn, anhöriga och omgivningen. Det sker konflikter omedvetet mellan hur omgivningen stimulerar människans psyke och hur människan stimuleras av de biologiska drifterna. Freud ansåg (enligt Karlsson 2004, s.341) att människans beteende har en orsak och orsaken kan vara antingen omedveten eller medveten. (Karlsson 2004, s. 339-340; Cronlund 2001, s.15-18). Freud beskriver människans psyke (enligt Cronlund 2001, s.19) i tre delar, detet, jaget och överjaget. Alla delarna utvecklas i barndomen. Detet beskriver människans impulser, drifter och detet innehåller människans sexualdrift. Nyfödda barns psyke har detet, den impulsiva driften att genast få sina behov tillfredställda t.ex. när de känner hunger vill de genast ha mat. För att balansera detet utvecklas överjaget, ofta utvecklas överjaget upp till 6 års ålder. Överjaget innebär barns samvete, moral och ideal. Överjaget utvecklas med interaktionen med andra t.ex. föräldrar och då formas värderingar och åsikter hos barn. Man lär sig vad som är rätt och fel. Barn formar sitt samvete, normer och ideal. Överjaget är orsaken till att detet inte styr människans liv och psyke. Jaget utvecklas när barn blir i 2-3 års ålder. Jaget förstår sig på omgivningen och miljön. Jaget innehåller människans minne, språket, tänkande och

motoriken samt att man skiljer på fantasi och verklighet. Jaget styrs av realitetsprincipen, jaget utvecklas med att lära sig att hur man skall bete sig i olika tillfällen, händelser och omgivning. (Karlsson 2004, s.343-344; Cronlund 2001, s.19-20). Citatet nedan förklarar konkret hur jaget, detet och överjaget fungerar.

”Per känner sig fruktansvärt hungrig när han är i affären och handlar. Han går förbi fruktdisken. Detet viskar: ”Ta en banan och stilla din hunger!” men överjaget viskar i andra örat ”Det är ju stöld! Det är fel!” Det blir en konflikt som det förnuftiga jaget löser med att få Per att betala bananen som han sedan äter utanför affären. Både detet och överjaget blir tillfredställda.” (Cronlund 2001, s.20).

En god självkänsla stöder den sexuella utvecklingen. Självkänslan kan definieras på många sätt, självkänslan är människans uppfattning om sig själv som individ samt som en människa i samhället. Självkänslan är även uppfattningen om en människas eget värde, eget kunnande samt upplevelsen om hur kapabel man är att klara av och förverkliga egna mål. Självkänslan byggs upp av olika aspekter. Ur sexualitetens perspektiv är den första aspekten det faktum, hur barn lär sig att uppskatta sig själv och sitt eget kön samt hur det känns att växa upp till en man eller kvinna. Den andra aspekten är hur viktigt det är för barnet att känna sig delaktigt i en gemenskap, såsom i kamratkretsen eller familjen. Den tredje aspekten är barns syn på sin egen kropp samt hur bra barn trivs i sin kropp. Den fjärde aspekten är hur barn kontrollerar sig själv, såsom egna handlingar och känslor. Aspekterna för självkänslan gäller också unga. Ju bättre självkänsla barn har desto mindre blir chanserna till ett risktagande beteende i ungdomen. De största kriserna i ungdomen är relaterade till känslor av otillräcklighet eller dålig självkänsla. (Aho, Kotiranta-Ainamo, Pelander & Rinkinen 2008, s.15-16).

De viktigaste egenskaperna som stöder en trygg och hälsosam sexualitet är en bra inställning till sin egen kropp, ett bra självförtroende samt ett gott förhållningssätt gentemot sitt kön. Därför är det viktigt som förälder att stöda barns självbild. En god självbild, respekt till sig själv och sin egen kropp förhindrar risktagande beteende i framtiden. (Cacciatore 2007, s.24). Att kunna respektera sig själv motiverar till att ta hand om sig själv. Att stärka barns självbild går ut på att stöda barns självförtroende och självkänsla så att barn vågar stå på sina egna ben och lita på sig själv. Självbildens stärks när barn får berörelse, närhet och positiva bemötanden. Positiva bemötanden kan man ge i många situationer t.ex. när man hämtar barnet från dagis eller när man kommer hem efter en arbetsdag. I situationer där man hälsar på varandra är det viktigt med ett glatt och positivt bemötande. Att ge barn ett glatt leende, ett positivt tonfall samt ögonkontakt, bidrar med att barn får en känsla av bekräftelse. (Cacciatore 2007, s.24-27).

Att stöda barns självkänsla kräver inga stora insatser, det räcker med att man i vardagen är närvarande, lyhörd, bekräftande, svarar på barns grundbehov samt visar att barnet är omtyckt för de egenskaper som barnet har. Det leder till att barn får en bra grund att bygga vidare på. Självkänslan stärks även när barn får berömmelse. Att få beröm är en av grundpelarna till att kunna utveckla självkänslan och självbilden. Beröm ger motivation och uppmuntran till att ståva framåt och att våga prova på nya erfarenheter. Genom att lägga märke till barns egenskaper, märker föräldrarna barns intresseområden och färdigheter. Därmed kan föräldrar stöda och uppmuntra barn i att utveckla deras egenskaper och intressen. (Mannerheimin lastensuojeluliitto u.å.a). Det är viktigt att vara ärlig mot sig själv och sitt barn, föräldrarna skall låta barn få veta om sina egna åsikter och värderingar men de skall också respektera andras åsikter och värderingar. På det viset lär sig barn att andras åsikter och värderingar också är viktiga. Det är viktigt att uppskatta barns tankar, känslor och åsikter. Barn kan känna starka känslor inför erfarenheter som är på kommande eller för en erfarenhet som redan passerat. Känslor som barn känner är lika verkliga som känslor kan kännas för vuxna. Att ta känslorna i beaktan, trösta barn eller diskutera med dem var känslorna har sitt ursprung bidrar med trygghet istället för oro. (Vehkalahti 2007, s.34-42).

De faktorer som skadar barns självbild är då de blir avvisat, föraktat eller då de ofta får höra negativ respons. Om barn ofta får höra negativ respons om sig själv, som t.ex.: ”alltid gör du fel” eller ”du lär dig aldrig”, finns det en risk att barn börjar tänka negativt om sig själv. Barn skall ha den tron att den vuxna står vid barns sida, uppmuntrar och tror på det individuella barnet. (Cacciatore 2007, s.82-83). Det är viktigt att uppskatta stunderna då barn vänder sig till en vuxen och vill ha uppmärksamhet, positiva bemötanden uppmuntrar dem till att våga närma sig vuxna (Cacciatore 2007, s.27).

3.4 Könsidentitet och könsroller

En av sexualitetens centrala del är individens könsidentitet och könsroll. Barn har rätt att utveckla en individuell könsidentitet och sexualitet. Men utvecklingen styrs starkt av samhällets normer. Den sexuella uppfostran, i hemmet, daghem och skolor, sker oftast med tanke på den heteronormativa synen. Redan det styr barns utveckling gällande identitet och sexualitet till en viss norm som samhället har byggt upp. Och det orsakar förvirrande känslor hos barn. För att barn själva skall kunna avgöra hurudan könsidentitet och könsroll de vill utveckla, är det viktigt att ha öppenhet under uppfostran. Barn skall utveckla sin roll utan negativa och skamfulla känslor. (Vilka 2010, s.131-132).

Flickornas och pojkarnas sexuella utveckling är olika, biologin följer vissa riktlinjer men bestämmer inte hur individen skall bete sig. Barn är individuella och har individuella behov oberoende av kön. Oavsett könet skall barn ha lika möjligheter i att göra val t.ex. när det gäller hobbyn och yrke. (Cacciatore 2007, s.94-96).

Med könsidentitet menas det att vilken kön individen känner sig att de hör till. Det biologiska könet är flicka eller pojke. Men med könsidentitet menar man att hur individen upplever sitt kön, könsidentiteten kan upplevas som antingen pojke eller flicka, men även som en blandning av båda könen eller ingendera. Det är upp till var och en att själv bestämma över sin könsidentitet. (Darj & Nathorst-Böös 2008, s.2). Med könsroll menar man rollen som individen bygger på könsidentiteten. Könsrollen handlar om beteendeskilnader som finns mellan könen, skillnaderna är ofta sociala och kulturella. Individen påverkas av sociala skillnader och skillnaderna skapar förväntningar p.g.a. värderingar och normer. De flesta barn i två års ålder vet redan om vad könsroller är. Barn relaterar könet till utseendet och de förstår inte den biologiska skillnaden. Barn märker lättare skillnaden genom att flickor har klänning och pojkar byxor. Barn kan tro att man byter kön om de först använt klänning och sedan byter till byxor. När barn leker bryr de sig inte värst mycket om könsrollerna. Barn kan leka både att de är flickor eller pojkar, och när de leker med dockor är det ofta ingen skillnad vad dockan har för kön på riktigt. Barn lär sig från sin omgivning om könsrollerna. Barn lär sig de olika stereotypier och typiska beteenden för flickor och pojkar. Barn lär sig att vad som anses vara flickornas leksaker och vilka är pojkarnas leksaker. Då väljer barn ofta de leksakerna som de tror att tillhör mera deras egen könsroll. Barns beteende beror även på hur föräldrarna och vuxna behandlar dem och hurdana leksaker de köper. Massmedierna i samhället har en stor inflytande på barns könsroller. Allt från böcker, tidningar och TV påverkar barns uppfattning av könsrollerna. Ofta i massmedier syns de stereotypiska kvinnorna och män, och det barn ser i television så tar de åt sig och det stärker deras könsroll. (Hwang & Nilsson 2011, s.226-227).

Heteronormativitet beskriver oskrivna regler som är samhällets förväntningar för kvinnor och män, den beskriver hur kvinnor och män skall vara och bete sig för att det skall enligt heteronormativa synen vara ”normala”. Heteronormativitet är samhällets mest grundläggande norm. Man förväntar sig att människan skall bete sig som feminina kvinnor eller som maskulina män för att de har en vagina eller penis. Normen förväntar sig att kvinnor och män skapar familj tillsammans. När föräldrar uppfostrar barn följer föräldrarna den heteronormativa modellen genom leksaker, intressen, hobbyn, kläder och även att man

skiljer barn från varandra med att kalla dem flickor och pojkar. Enligt heteronormativiteten är heterosexualitet det ända rätta sexuella läggning människan kan ha. Från samhällssyn är heteronormativa modellen klar, men omgivningens och individernas åsikter och attityder varierar i olika sammanhang angående den sexuella läggningen. Heterosexualitet (en person som är attraherad av det motsatta könet) anses vara normalt medan andra sexuella läggningar t.ex. homosexualitet(en person som är attraherad av samma kön) är fel och onormalt enligt heteronormativiteten. Den biologiska kroppen och utseendet bestämmer inte individens sexualitet. I samhället bestäms kön utgående från kroppen, vad människan har för kroppsdelar och könsorgan. (Darj & Nathorst-Böös 2008, s.9-10).

Barn jämför sig med varandra, de lägger märke till att alla barn inte är lika och inser att det finns både flickor och pojkar. Barn kan uppleva att det fattas något för att de inte har likadana könsorgan som det motsatta könet. Det här kräver av föräldrarna att visa exempel för barn att de är nöjda och bekväma med sin egen sexualitet, så lär sig även barn att acceptera sig själv och sin kropp. (Aigner & Centerwall 1999 s.33). Barn har lätt att acceptera olikheter. De förstår att det finns flera olika människor och förhållanden de vuxna lever i. Med det menas att de accepterar att det finns förhållanden mellan två kvinnor, två män eller kvinna och man. Föräldrar ska inte försöka tolka utgående från barns lek och beteende vilken sexuell läggning barn har eller kommer att ha i framtiden. Med hjälp av trygg omgivning och de sexuella lekarna kan barnen pröva sig fram med barn i samma kön, men föräldrarna kan inte veta vid det skedet hur framtiden kommer att se ut. Vissa barn vet redan i ung ålder sin sexuella orientering. Ofta bildas tydligare bilden av den egna sexuella orientering när barn kommer upp i tonåren eller i vuxen ålder. Men faktum är att barn ofta prövar sig fram med sexuella lekar och då kan de välja en vän som har samma kön eftersom barn är intresserade av likheterna de har, men även de olikheter som finns mellan könen. Barn kopplar inte ihop kärlek och det sexuella beteendet med varandra. Den sexuella orienteringen handlar inte bara om lustkänslan och sex, den bestäms av kärleken och den personen man blir kär i. (Cacciatore 2007, s.104).

3.5 Samtal om sexualitet med barn

Utgångspunkterna för att barn har möjlighet att utveckla en hälsosam sexualitet är att barnet känner att det finns en öppenhet i hemmet samt plats för frågor, känslor och tankar (Rfsu 2011, s.7). Hemmet bör vara en miljö där barn känner sig trygga och får omvårdnad och kärlek av sina föräldrar. Föräldrarna har ansvar för att barn får grundtrygghet och beskydd. Med grundtrygghet menas inte endast det fysiska såsom mat på bordet och lås på

dörren, barn är också i behov av psykisk och emotionell trygghet. En vuxen som betraktas som trygg är en vuxen som barnet vågar vända sig till i svåra situationer eller i situationer då barnet vill ha närhet och stöd. (Cacciatore 2007, s.76-77).

Kunskap ger trygghet och ett barn som har förståelse för sin kropp samt känner sig trygg i sin egen kropp har goda utgångspunkter för att tycka om och respektera sig själv och andra. Barn har också goda förutsättningar för att utveckla en hälsosam syn på sexualitet i framtiden. Att samtala öppet om frågor om sexualitet ger barn ett språk som ger barn möjlighet att kunna sätta ord på känslor, tankar kring kroppen och sexualitet. Det är också väldigt viktigt att lära barn att sätta ord på kroppsdelar, inklusive könsorgan.(Rfsu, 2011, s.5-6).

Det kan vara en fördel att som förälder vara förberedd på att frågor om sex och sexualitet kommer att dyka upp i något skede under barndomen. Därför kan det vara bra att i förväg fundera hur man som förälder kommer att diskutera sexualitet med barn och vad som känns relevant att berätta om. Föräldrar funderar ofta kring när det är lämpligt att ta upp frågor som berör sexualitet, i vilken ålder är barnet redo för frågor som berör sex och sexualitet. Faktum är att barn vill ha svar på sina frågor i den stunden då de ställer frågan. Ställer barn frågor som berör sexualitet förväntar sig barn att få svar genast. Vuxna skall svara ärligt på barns frågor men det är viktigt att ge svar som de förstår. När föräldrar diskuterar sexualitet med barn är det en förutsättning att de har en positiv inställning. Det är även viktigt att föräldrar har en positiv och respektfull ton medan diskussionen pågår. Det kan uppstå tråkiga konsekvenser om föräldrar har en negativ inställning angående barnets frågor. Barnet kanske inte längre vågar ställa frågor och eventuellt stänger in sina känslor och sin nyfikenhet om föräldern har en negativ inställning. Barn är nyfikna och är inte rädda för att ställa frågor och att få svar på frågorna skapar trygghet. Det är föräldrarnas ansvar att ge barnet svar på frågorna som de funderar kring och ofta ställer de frågorna till en vuxen som känns trygg. (Cacciatore 2007, s.41-42).

Barn vill gärna få information om hur människor fungerar, vad som är rätt och vad som är fel. Tyvärr har barn inte alltid tillgång till information och det kan leda till att barn själva måste utreda funderingarna på egen hand genom erfarenheter. Att tiga om sexualitet signalerar att föräldrarna anser att det inte är nödvändigt att diskutera om sexualitet samt att barn nödvändigtvis inte behöver ha information om sexualitet. Genom att diskutera sexualitet och ge barn ord på frågor relaterade till sexualitet, förminskas tabubeläggningen över ämnet. Ett barn som har fått diskutera öppet om sexualitet under barndomen tar med

sig öppenheten när de själva blir föräldrar och vågar därmed diskutera öppet om sexualitet med sina egna barn. När diskussioner om sexualitet uppstår är det inte alltid garanterat att föräldrar har svar på frågorna som uppstår och det är accepterat, men istället för att tåga kan man konstatera lugnt till barn att man inte vet svaret. (Cacciatore 2007, s.58-60).

Barn har tendens att ställa för intima frågor som föräldrar inte vill diskutera med barn. Då skall man tydligt men vänligt förklara åt barnet att det är en privatsak som man inte vill prata om. Ett barn kan inte skydda sin sexualitet, det är någonting som barn lär sig senare i livet. Därför bör man göra klart för barn att de inte behöver berätta öppet om detaljer om sin egen sexualitet till andra om de inte vill, varenda människa har ett privatliv som skall respekteras. (Cacciatore 2007, s.88).

Det är vanligt att föräldrar anser att det är svårt eller pinsamt att prata om sexualitet med barn. En orsak till detta kan vara att det känns ovant att diskutera om sexualitet. Det kan vara svårt att hitta rätta ord samt att veta vad som är lämpligt att berätta och diskutera med barn angående sexualitet. (Rfsu 2011, s.7). Att uttala ord som är relaterade till sexualitet kan kännas främmande. Att nämna dessa ord framför ett barn kan kännas desto mer främmande om man inte är van. En bra övning kan vara att man uttalar dessa ord för sig själv och om man vill kan man göra det framför en spegel, att öva att uttala dessa ord tillsammans med sin partner är också en effektiv övning. Att tillåta sig själv att prata om detta ämne högt framför en annan person är en bra början. Situationer där barn ställer frågor som är relaterade till sexualitet kan dyka upp oväntat, t.ex. i butiken. Då bör man som förälder hitta lösningar till situationen. Om föräldrar inte vill svara på frågor som berör sexualitet på en offentlig plats kan man berätta för barnet att man svarar på frågan hemma. (Cacciatore 2007, s.65).

Barn bör få kunskap om att ingen har rätt till att röra deras kroppar på ett sexuellt sätt. Barn bör få kunskap om att barn endast bör dela med sig av sin sexualitet med människor som de bryr sig om och är nära. Föräldrar bör även berätta om för barn att sex är någonting för vuxna människor. (Mannerheimin lastensuojeluliitto u.å.b). Det är viktigt att lära barn att förhålla sig till beröring och närhet. Det är en förutsättning för att de skall lära sig att veta vad som känns naturligt och vad som inte känns naturligt. Föräldrar bör lära barn att det är bra att uttrycka vad man vill/inte vill och vad man tycker om/inte tycker om. Det i sin tur lär barnet att det har rätt till sin egen kropp. Barn bör lära sig att sätta gränser och föräldrar skall respektera dessa gränser. Om barn inte vill kramas eller bli berörd bör man som vuxen respektera deras vilja. (Rfsu 2011, s.7). Barn bör även få veta om att alla människor

har sina egna gränser gällande sin kropp och att det bör respekteras. Föräldrar bör även berätta för sina barn att alla människor ser olika ut och att det också skall respekteras (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2000, s.14).

Barn kan inte alltid skydda sig själv i situationer där de bör få skydd, t.ex. i situationer där de ser på tv och råkar se något olämpligt. Vuxna skall skydda barn från att se eller erfara saker som inte hör till barns utveckling. Den sexuella utvecklingen kan bli skadad om det inte finns skyddande faktorer i omgivningen. (Cacciatore 2007, s. 184-187).

World health organisation, WHO (2010) har utvecklat en tabell över de faktorer som barn bör få kunskap om i olika åldrar. I olika skeden av utvecklingen diskuteras olika faktorer som är anpassade för åldern. I tabellen i bilaga 1 redovisas det om vad man bör lära och diskutera om med barn i åldern 0-4. (WHO 2010, s. 35). Tabellen är reviderad och översatt från World health organisations tabell över faktorer som barn bör få kunskap om (WHO 2010, s.38-40).

3.6 Etik och stödformer gällande föräldraskap och barns sexualitet

Etikens grund ligger på att varje människa har rättigheter. Och etik har en central del inom social- och hälsovården. Människan har rätt till självbestämmanderätt, frihet att välja och att människovärdet bemöts med respekt. Lagen skyddar självbestämmanderätten, undantag finns om det sker farliga situationer. (ETENE 2011, s.5). När den professionella möter klienterna skall de ha som utgångspunkt inom det etiska att respektera rättigheterna. Klienten har rätt att välja själv och bestämma för sina egna val. Trots klientens självbestämmanderätt bör professionella bidra med god service samt möta klienten jämlikt och stöda klienten i ett resursförstärkande arbetssätt. Med etisk diskussion söker man efter svar på vad som anses rätt, att diskutera kring individuella mål och värderingar kan man reda ut metoder över hur man kan nå sina mål. Med tanke på klientarbetet och etik är det viktigt att fundera över vad rättigheterna innebär i praktiken. I klientarbete skall man t.ex. skydda individens privatliv, individens rätt till yttrandefrihet, rätt till egen kultur, religion och språk samt rätt till jämlikhet och yttrandefrihet. (ETENE 2011, s.8-11). För att samarbetet skall fungera mellan klienten och professionella behövs det känslighet, öppenhet och förståelse till olikhet från båda parterna. Att utveckla sitt eget tankesätt, stanna upp och fundera på de etiska frågorna stöder till att professionella inte fastnar vid gamla rutiner. Att reflektera över etiska frågor leder till att förbättra sitt egna etiska förhållningssätt. (ETENE 2011, s.24-25).

Danielsson skriver (enligt Koskull & Pajulo u.å. s,16) att nyblivna föräldrar i dagens läge är pålästa och medvetna om föräldraskap men trots detta känner sig en stor del av föräldrar osäkerhet i föräldraskap och därför är behovet av stöd till föräldraskap stort.

I Finland finns det ett omfattande utbud av stöd för barnfamiljer som t.ex. social- och hälsovårdstjänster. Yrkesmänniskor från olika servicesektorer och förvaltningsgrenar arbetar med barn och barnfamiljer för att förbättra barnfamiljernas ställning. Social- och hälsovården arbetar bland annat med verksamhetsprinciper såsom klientcentrering, konfidentialitet, prevention, trygghet, kontinuitet, främjande av en aktivitet samt normalitet. Rådgivningsbyråer för familjefrågor inom socialvården arbetar med att ge sakkunnig hjälp i uppfostrings- och familjefrågor. Inom socialvården för barnfamiljer finns även möjlighet till hemservice. Hemservice finns till för situationer där fostrarna är i behov av särskilt stöd för fostran. Rådgivningsbyråerna inom hälsovården i Finland arbetar för att utföra medicinska hälsoundersökningar samt för att hjälpa och stöda barnfamiljer. Rådgivningsbyråerna för barnavård arbetar för att stöda barns hälsovård. Föräldrar som är i behov av stöd eller handledning inom fostringsfrågor kan vända sig till rådgivningsbyråerna för barnavård för att samtala om uppfostringsfrågor, vaccinationer samt i behandling av sjukdomar. (Aaltonen.m.fl. 2001, s.74-76). Föräldrar som är i behov av stöd i den sexuella fostran eller stöd med andra fostringsfrågor kan få stöd av barnrådgivningens hälsovårdare. Rådgivningsbyråerna har som arbetsuppgift att stöda föräldrar i sexualfostran och det borde påbörjas redan efter barns födsel. (Kankkunen 2011, s.22).

I hela Norden finns även någonting som kallas för familjecenterverksamhet som arbetar för att ge familjer förebyggande och hälsofrämjande tjänster. Familjecentren är avsedda för alla barnfamiljer och fungerar som en lågtröskeltjänst. Familjecentrens utvecklingsarbete började på 2000-talet i Finland. Familjecenter sammanför tjänster som främjar barns och familjers hälsa och välbefinnande. Utgångspunkterna för familjecentrens verksamhet är att barns och föräldrarnas välbefinnande har ett starkt samband. Familjecenter främjar även samhörighet och social integration genom att erbjuda en tillgänglig mötesplats för barnfamiljer. Målet med familjecentersverksamhet är att stödja och stärka föräldrarna i uppfostringsfrågor, fungera som mötesplats och därmed erbjuda chanser att utveckla sociala nätverk för både barn och föräldrar, att erbjuda lågtröskeltjänster för barnfamiljer, erbjuda information och kunskap som baserar sig på vetenskaplig forskning, att förebygga riskfaktorer i ett tidigt skede samt utveckla multiprofessionalitet. (Kekkonen, Montonen & Viitala 2011, s.9-10).

4 Metod

Bakom ett examensarbete finns en process över hur man gått tillväga för att nå ett resultat. I kapitlet beskrivs vilka tillvägagångssätt vi använt oss av inför arbetet, vilken metod vi har använt oss av samt hur tillförlitligheten stöds i arbetet. Vi redovisar även hur vi har utvecklat produkten som är en del av examensarbetet.

4.1 Arbetsprocessen

Arbetsprocessen inleddes våren 2013 med en introduktion till projektet Familjehuset. Efter introduktionen hade vi möjlighet att välja mellan olika teman som tillhörde Familjehusprojektet och ett tema var barns sexualitet, som det här examensarbetet behandlar. Planering inför arbetet började med diskussion om vad barns sexualitet är samt vad vi ville lägga fokus på. Vi tog även reda på vad som gjorts eller forskats tidigare inom ämnet barns sexualitet och därefter bestämdes vad vi skall fokusera oss på gällande vårt examensarbete. Därefter bestämdes syfte och frågeställningar och sedan påbörjades planering av innehållet och hur vi kan besvara frågeställningarna och nå syftet. Under litteraturgenomgången visade det sig att ämnet är rätt okänt och tabubelagt. Det finns lite material som direkt innefattar information om barns sexualitet. Då valde vi att lägga tyngdpunkten på att söka fram information om barns sexualitet samt om hur föräldrarna kan stöda barn i den sexuella utvecklingen. Arbetsprocessen framskred under våren 2013 med att söka material om barns sexualitet, uppfostran och föräldrarnas förhållningssätt. Under arbetsprocessen hade vi med jämna mellanrum handledning med våra handledare från Novia, samt andra medverkare i projektet Familjehuset. Vi har även medverkat i idèseminariet och mellanseminariet som är en del av arbetsprocessen. Vi har tagit information från olika källor och sammanställt informationen vi hittat till en helhet som stöder ämnet och besvarar våra frågeställningar. Som avslutningsdel för examensarbetet består arbetet av en produkt som innefattar reflektionskort som fick namnet Barn, föräldrar och sexualitet. Med hjälp av teorin vi sammanställt utvecklades produkten.

4.2 Datainsamling

Datainsamling handlar om att söka och få tag på material som är relevant och är användbart för arbetet. Med hjälp av datainsamling gör man information till kännedom. Med kunskapen man samlat hittar man eventuellt svar på frågeställningarna. (Larsen 2009,

s.45). Enligt Patel och Davidson (2011, s. 42) söker man vanligtvis efter information från böcker och artiklar som är både tryckta källor men även elektroniska handlingar.

Datinsamlingen har baserat sig på att söka litteratur i böcker och artiklar. Vi har använt oss av både tryckta källor och elektroniska handlingar. Huvudsakligen har vi använt oss av internet och Åbo stads huvudbibliotek och Yrkeshögskolans Novias bibliotek. Databaser och webbsidor som vi sökt på internet är Mannerheims barnskyddsförbunds hemsidor, Rfsus hemsidor, Terveysportti, Väestöliitto, EBSCO, STM, Stakes och google scholar.

Svenska sökord som använts är: barns sexualitet, barns sexuella utveckling, sexualitet, psykoanalys, barns utveckling, utvecklingspsykologi, självbild, självkänsla, reflektion, samspel, anknytning, lek och föräldraskap. Finska sökord som använts är: lasten seksuaalisuus, seksuaalisuus, seksuaaliterveys, vuorovaikutus, vanhemmuus och minäkuva.

För att kunna bedöma nyttan av materialet som hittats är det praktiskt att läsa igenom sammanfattningen, abstrakten, bakpärmen och innehållsförteckningen. (Patel och Davidson 2011, s.46). Datinsamlingen skedde med hjälp av sökorden. Materialet som hittades läste vi igenom och tog fasta på rubriken, innehållsförteckningen, texten på bakpärmen samt innehållsförteckningen. Därmed gjorde vi en bedömning på nyttovärdet över materialet för vårt examensarbete. Materialet som vi hittat med hjälp av sökorden har i huvudsak varit på finska och svenska men vi har också hittat material på engelska. Vi har avgränsat materialet till finsk och svensk litteratur eftersom att materialet har varit användbart för arbetet. Vi har även valt att använda oss av finsk och svensk litteratur för att avgränsa vår målgrupp till det finska samhället.

Vi har även koncentrerat oss på att hitta litteratur som är relativt ny. Litteraturen vi använt oss av är från år 1994-2012. Vi hittade bra med nyare litteratur men bestämde oss för att använda oss av lite äldre material också för att det var relevant. Det äldre materialet stöder den nyare och teorierna i den äldre litteraturen är aktuella även i dagsläge.

4.3 Produktutveckling

Produkten för examensarbetet är utvecklat för projektet Familjehuset. Projektet Familjehuset har som mål att utveckla, pröva och utvärdera resursförstärkande material. Meningen är att metoder och modeller som används gynnar utvecklingen av samarbetet mellan olika aktörer inom barn- och familjearbete. Resultaten skall fungera som stöd för

familjer och i tid identifiera problematik och bidra med tidigt ingripande. (Familjehus projektbeskrivning för examensarbeten 2013).

Resultatet till arbetet är reflektionskort med namnet Barn, föräldrar och sexualitet. Meningen är att reflektionskortet används av yrkesverksamma som kommer i kontakt med föräldrar. Reflektionskortet kan användas som stöd för reflektion och diskussion. Syftet med reflektionskortet är att de hjälper föräldrar att reflektera över sin inställning och förhållningsätt gällande barns sexualitet. Reflektionskortet är baserade på litteraturen som använts i teoridelen av arbetet och innehåller frågor, påståenden och citat. Tanken med reflektionskortet är att de kan användas i olika grupper eller individuellt av föräldrar som kommer i kontakt med yrkesverksamma inom barn- och familjearbete i familjehus eller andra institutioner inom barn- och familjearbete. Reflektionskortet fungerar som en förebyggande och resursförstärkande metod inom barn- och familjearbete. Det är förebyggande och resursförstärkande eftersom att kunskap om barns sexualitet bidrar med att föräldrar har bättre möjligheter att stöda barns sexualitet. Det i sin tur kan ge goda färdigheter för barnen för att utveckla en hälsosam sexualitet.

En innehållsanalys fokuserar på tolkning och granskning av texter. En innehållsanalys innehåller olika faser, en av faserna är att kategorisera. Med kategorisering menas att man delar upp texten i olika teman. Kategorisering innebär att man sammanfattar texten. Syftet med kategoriseringen är att förenkla texterna och att man tar fram det viktigaste med hjälp av att dela upp teman till kategorier. (Jacobsen 2010, s.139-140). Teman och kategorierna som produkten baserar sig på har vi kommit fram till genom att analysera texten. Vi har använt oss av riktlinjer som var inspirerade av innehållsanalysmetoden när vi analyserade innehållet i teoridelen för att komma fram till våra kategorier.

I arbetet är de centrala teman barns sexualitet och föräldrarnas stöd under den sexuella utvecklingen. Teman som använts har fasthållits från arbetsprocessens början eftersom tyngdpunkten i arbetet är barns sexualitet och föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling. Kategorierna har byggts med att analysera teoridelen i arbetet och då har vi kommit fram till de fem kategorier som är mest centrala. De fem kategorierna som vi valt är de mest centrala eftersom att innehållet i kategorierna besvarar våra frågeställningar och litteraturen beskriver även dessa delar som centrala, gällande barns sexualitet. Vi har gjort kategoriseringen över vår text för att uppnå en helhet till produkten. De två centrala teman i arbetet omfattar fem kategorier. Till temat "barns sexualitet" hör tre kategorier som är "sexualitet", "den sexuella utvecklingen" samt "barns sexuella beteenden". Det andra

centrala temat ”föräldrarnas stöd under sexuella utvecklingen” innefattar två kategorier som är ”självbild och könsidentitet” samt ”att samtala om sexualitet med barn”. Kategorierna stöder våra teman och svarar på våra frågeställningar. Efter kategoriseringsfasen gäller det att bygga upp innehållet till kategorierna (Jacobsen 2010, s.142).

Innehållet som vi har byggt upp till kategorierna innefattar frågor och citat som utvecklats till reflektionskortet. De frågor och citat som vi valt till kategorierna är baserade på teorin och frågorna har blivit valda för att de är relevanta för att väcka reflektiva tankar hos föräldrar. Till kategorin ”sexualitet” har vi utvecklat frågorna ”vad väcker barns sexualitet för tankar” och ”hur anser du att man som förälder kan stöda barns sexualitet?”. Frågorna är utvecklade för att föräldrar skall få igång det reflektiva tankesättet kring barns sexualitet och för att reflektera över vilka tankar som väcks av orden barns sexualitet.

Till den andra kategorin ”den sexuella utvecklingen” har vi utvecklat citatet ” den sexuella utvecklingen kan inte skiljas från resten av barns utveckling, den sexuella utvecklingen sker samtidigt med barns utveckling ”. Där har vi citerat en mening som förekommer i vår teoridel för att med hjälp av meningen får föräldrar möjlighet att reflektera kring barns sexuella utveckling. Den tredje kategorin, ”barns sexuella lekar” har byggts upp med frågan ”vad väcker barns sexuella lekar för tankar?”. Den frågan är utvecklad för att föräldrarna möjligtvis börjar reflektera kring deras förhållningsätt gentemot barns sexuella lekar. Frågan är relevant eftersom att sexuella lekar är en central del av barns sexualitet. Kategorin omfattar även frågan ”vad tänker du när du ser ditt barn onanera”. Frågan är relevant eftersom att onani är en del av barns sexuella beteenden, och onani kan väcka diverse tankar hos föräldrar och därför är det viktigt att reflektera över barns sexuella beteenden. Som förälder är det viktigt att reflektera kring sitt egna förhållningssätt gällande barns sexuella beteenden. Till kategorin självkänsla och könsidentitet har vi utvecklat påståendet, ”En god självkänsla stöder den sexuella utvecklingen”. Påståendet är en mening som förekommer i vår teoridel och hjälper föräldrar att reflektera kring barns självkänsla och hur viktigt det är att stöda självkänslan. Till samma kategori har vi även utvecklat påståendet, ” Pojkar=bilar? Flickor=dockor?”. Påståendet är utvecklat för att föräldrar skall få möjlighet att reflektera kring deras tankar kring påståendet som länge varit en heteronormativ stereotyp gällande könsidentitet. Till kategorin, ”att samtala om sexualitet med barn” har vi utvecklat citatet ”Mamma varifrån kommer bebisar? – Hur reagerar du?”. Den här frågan är utvecklad eftersom att det betonas i litteraturer om barns sexualitet att det är viktigt att samtala och svara på barns frågor gällande sexualitet. I den

här frågan får föräldrarna möjlighet att reflektera kring vad som vore lämpligt att svara och hur man som förälder bör diskutera om sexualitet med sina barn. Till samma kategori har vi även utvecklat citatet ”Lisa 5år: Varför har pappor snopp och inte mammor? Lisas mamma: Fy, du får inte ställa sådana frågor! - Hur tror du barnet reagerar på svaret?. Det citatet är utvecklat för att det betonas i litteraturen att det är viktigt att ha en positiv inställning till barns frågor samt att inte skuldbelägga barnets frågor. Korten kommer i form av frågor, citat och påståenden för att skapa variation samt för att väcka intresse till diskussion.

Namnen på reflektionskorten är Barn, föräldrar och sexualitet. Sammanlagt utvecklades 9 reflektionskort. Frågorna till kategorierna under temat ”barns sexualitet” är placerade på de gröna korten. Påståendena och citaten till kategorierna under temat ”föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling” är placerade på de blåa pratbubblorna. Orsaken till att korten till kategorierna ser olika ut är för att det skall vara lättare att skilja på de två teman och deras kategorier eftersom att de behandlar olika teman. Användningen av korten sker så att den yrkesverksamma och föräldragruppen/individuella föräldern sätter sig ner och den yrkesverksamma kan kort introducera syftet med reflektionskorten. Därefter visar den yrkesverksamma ett kort i taget och föräldrarna får reflektera kring korten i egen takt. Korten har sifferordningen 1-9. De kan användas i den ordningsföljden eller i slumpmässig ordning. Tabellen nedan redovisar över de centrala teman och kategorierna som stöder frågorna till reflektionskorten. Barn, föräldrar och sexualitet - reflektionskorten är bifogade som bilaga. Se bilaga 2.

Tabell 1. Frågor till reflektionskortet under temat barns sexualitet och föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling. Se bilaga 2.

Tema: Barns Sexualitet		
Kategori: Sexualitet	Kategori: Den sexuella utvecklingen	Kategori: Barns sexuella lekar och beteenden
Vad väcker barns sexualitet för tankar? Hur anser du att man som förälder kan stöda barns sexualitet?	"Den sexuella utvecklingen kan inte skiljas från resten av barns utveckling, den sexuella utvecklingen sker samtidigt med barns utveckling"	Vad väcker barns sexuella lekar för tankar? Vad tänker du när du ser ditt barn onanera?

Tema: Föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling	
Kategori: självkänsla och könsidentitet	Kategori: Samtala om sexualitet med barn
"En god självkänsla stöder den sexuella utvecklingen" - Vad anser du om påståendet? Pojkar= bilar? Flickor= dockor?	Kalle 4år: "Mamma, varifrån kommer baby?" – Hur reagerar du? "Lisa 5år: Varför har pappor snopp och inte mammor? Lisas mamma: Fy, du får inte ställa sådana frågor!" - Hur tror du barnet reagerar på svaret?

4.4 Tillförlitlighet och forsknings etik

Metoden som använts till arbetet har varit en litteraturstudie.

Arbetets tillförlitlighet har granskats från en kvalitativ synvinkel. Tillförlitlighet innebär att en undersökning är pålitlig. Arbetet som gjorts bör vara utförd med hjälp av en metod som väcker tilltro. (Jacobsen 2007, s.13). När det gäller forskningsetiska aspekter är det nödvändigt att använda sig av information som är tillförlitligt. Målet för forskningsarbetet är att slutresultatet skall vara användbart för människor och samhället. (Patel & Davidson 2011, s.62). Då har vi sökt efter material som är tillförlitligt och använt oss av litteratur av

sakkunniga författare. Därmed har vårt syfte och frågeställningar blivit besvarade av litteratur som anses tillförlitligt.

Kritisk granskning av källor är en av arbetets centrala delar med tanke på tillförlitligheten. Man bör ifrågasätta om källorna och dess innehåll stöder syftet och frågeställningarna för arbetet. Även vid analysfasen bör man granska om kategoriseringen som gjorts stöder data. (Jacobsen 2010, s.159).

Det kallas källkritik när man ifrågasätter litteraturen. Att börja med att ta reda på när och var litteraturen har gjorts, ifrågasätta vem författaren är, vad de har som syfte för litteraturen och har litteraturen framställts tillförlitligt. Det här är en process som skribenten gör för att granska källkritiken som skribenten använder. (Patel & Davidson 2011, s.68). Skribenterna skall vanligtvis använda sig av material och litteratur som kommer från förstahandskällor, källor som är tillförlitliga och från flera källor som är neutrala men som har god kunskap om ämnet. Skribenterna bör analysera materialet de använder för att uppnå resultat. (Jacobsen 2010, s.163). Litteraturen vi använt har vi ifrågasatt med hjälp av källkritik. Vi har utgått ifrån att använda oss av primärkällor som är skrivna av sakkunniga och innehållsrika källor. Vi har övervägt att använda oss av sekundärkällor i de fall där vi inte varit tillgängliga till primära källor. Källorna har kritiskt granskats före användning.

För att stärka tillförlitligheten är det viktigt att skribenterna framför forskningsprocessen noga för att personerna som läser arbetet skall få en helhetsbild av skribenternas val som gjorts. För att kvalitativa studierna skall ha någon aspekt inom tillförlitligheten finns det triangulering. Det finns flera tillvägagångsätt när det gäller triangulering. En av dem är att inom datainsamlingsprocessen använda sig av olika litteratur från olika källor och metoder som stöder varandra så att skribenterna kan bygga upp tillförlitlig beskrivning. (Patel & Davidson 2011, s.106-109). Innehållet för arbetet introduceras i metodkapitlet med hjälp av en förklaring av arbetsprocessen och tillvägagångsätt vi använt oss av. Vi har använt oss av triangulering. Vi har skapat en syntes genom att använda oss av flera källor som stöder varandra.

När man sammanfattar litteratur är det nödvändigt att vara noggrann med texten man producerar att det inte bli plagiat. Man skall inte skriva rakt av texten i litteraturen. Genom att citera kan man lyfta fram viktig information ifall man upplever att det är onödigt att skriva om. Det är viktigt att hänvisa till källorna i texten och citaten när man har

sammanfattat litteratur som inte är skribentens egna ord. (Ekengren & Hinnfors 2006, s.116-120). Vi har haft som utgångspunkt att undvika plagiat. Vi har använt oss av citat vid tillfällena var vi upplevde att vissa stycken i litteraturen har varit bra förklarade och var onödigt att formulera om. Citaten har vi centrerat och använt oss av citations tecken. Vi har även hänvisat till författaren och källförteckningen när vi använt oss av litteratur till arbetet. Samt i slutet av arbetet finns det källförteckning av källor vi använt oss av.

5 Avslutande diskussion

Båda skribenterna har varit motiverade inför att skriva om barns sexualitet eftersom att det är ett ämne som intresserar men som inte ofta tas upp till diskussion. Det är ett ämne som är väldigt viktigt och som bör tas upp till diskussion oftare för att minska tabubeläggningen. Vår uppfattning och våra tidigare erfarenheter av att arbeta med barn tyder på att detta är ett ämne som inte lyfts fram tydligt och som inte tas ofta upp till diskussion. Enligt våra åsikter bör detta ämne tas upp oftare för att undgå tabubeläggningen över ämnet barns sexualitet och det kan möjligtvis i sin tur leda till att föräldrar och andra vuxna förhåller sig mer naturligt till barns sexualitet. Det kan också leda till att det blir lättare för föräldrar och yrkesverksamma att stöda barns sexualitet om ämnet tas upp till diskussion oftare och därmed får föräldrar och yrkesverksamma mer kunskap om ämnet.

Syftet med arbetet är att ge småbarnsföräldrar information om barns sexualitet samt om hur föräldrar kan stöda barns sexuella utveckling. Målet är att barn får goda utgångspunkter till att utveckla ett tryggt förhållningssätt mot sig själv och sin sexualitet. I arbetet har vi tagit upp centrala delområden som stöder vår rubrik, syftet och frågeställningarna. Vi anser att vi har tagit fasta på de mest centrala delområden gällande barns sexualitet och föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling. Orsaken till varför vi anser att vi tagit fasta på de mest centrala delområden är för att vi anser att de delområden som vi valt bidrar med relevant kunskap om barns sexualitet och ger även färdigheter till att kunna stöda barns sexualitet. Vår utgångspunkt har varit att hålla oss till en barncentrerad och resursförstärkande riktlinje.

Vi anser att vi i arbetet har hittat svar till frågeställningarna så gott som möjligt. Vi har besvarat vad barns sexualitet är genom att direkt besvara vad begreppet barns sexualitet innebär. Vi har även besvarat frågeställningen genom att beskriva de olika faserna under barns sexuella utveckling och genom att berätta om barns sexuella beteenden i barndomen.

Den andra frågeställningen, har besvarats genom att beskriva de viktigaste aspekterna över hur man stöder barns sexuella utveckling som förälder. Vi har även lyft fram vad reflektivt föräldraskap innebär samt vad det finns för stödformer för föräldrar gällande föräldraskap och barns sexualitet eftersom att båda aspekterna stöder föräldrarnas redskap till att stöda barns sexuella utveckling. Svaret som vi har fått på våra frågeställningar är att barns sexualitet är en central del av barns utveckling och att den tar sig uttryck genom utforskning och olika utvecklings faser i barndomen. Vi fick även besvarat att barns sexualitet bör stödas för att barn skall utveckla en hälsosam sexualitet. Föräldrar kan stöda barn under den sexuella utvecklingen genom att förhålla sig positivt till barns olika faser under den sexuella utvecklingen och utforskningen. Föräldrar stöder även barns sexualitet genom att stöda barns självbild, ge åldersrelaterad information om sexualitet, sätta gränser samt genom att beskydda och erbjuda säkerhet. Orsaken varför det är viktigt att stöda barns sexualitet är för att omgivningen har en stor inverkan på barn. Det är förebyggande att stöda och vägleda barn redan från barndomen till en hälsosam syn på sexualitet.

Att förebygga negativa inställningar om sig själv och sin sexualitet samt att diskutera och bidra med kunskap om sexualitet är även hållbart och bidrar till hållbar utveckling. Om man tar upp sexualitet till diskussion med barn och stöder den sexuella utvecklingen med dem i tidig ålder bidrar det till att barn får en naturlig syn på sexualitet och det leder möjligtvis till att barn har lättare att acceptera sig själv. Barn vågar även bygga en identitet som de är bekväma med utan att behöva skämmas eller känna sig annorlunda. Barn får också mer förståelse kring sexualitet, har lättare att förstå den sexuella utvecklingen och andra faktorer gällande sexualitet. Att vi tagit fasta på barns sexuella rättigheter bidrar till att professionella och föräldrar får bättre förståelse för vad barn är berättigade till. Föräldrar har fostringsansvar och därmed är de även skyldiga att stöda den sexuella utvecklingen samt respektera barns rättighet till att utvecklas individuellt.

Sammanlagt utvecklades 9 reflektionskort som skall bli använda av yrkesverksamma när de tar upp ämnet barns sexualitet till diskussion med föräldrar. Med hjälp av reflektionskorten skall föräldrarna reflektera kring sina attityder och förhållningssätt kring ämnet barns sexualitet. Vi tror att reflektionskorten som vi utvecklat kommer att fungera som ett användbart redskap för att få igång det reflektiva tänkandet hos föräldrar kring ämnet barns sexualitet. Vi upplever att frågorna och påståendena kan väcka aktuella tankar kring barns sexualitet.

Vi kom genast överens om vårt syfte och vad vi ville åstadkomma med arbetet. Litteratursökningen till examensarbetet har tagit tid och tiden har varit kort men trots det har vi lyckats med att sammanställa examensarbetet och utveckla produkten till examensarbetet. Ämnet barns sexualitet är brett och det har varit en utmaning att sammanställa en struktur i arbetet. Om vi skulle ha haft mera tid för att skriva examensarbetet skulle vi kunnat fördjupa oss mera i varje delområde och möjligtvis även prövat reflektionskorten i praktiken. Trots det är vi nöjda med de delområden som vi har valt till arbetet. Samarbetet har fungerat bra och arbetsuppgifterna har varit jämfördelade.

Källförteckning

Aho, T., Kotiranta- Ainamo, A., Pelander, A. & Rinkinen, T. (2008). *Puhutaan seksuaalisuudesta – Nuori vastaanotolla*. Väestöliitto. Helsinki: Priimus Paino OY.

Aigner, G & Centerwall, E. (1994). *Barnens kärleksliv. Om kärlek, sexualitet och mötet med vuxenvärlden. En bok för föräldrar och personal inom barnomsorgen*. Stockholm: Liber utbildning AB.

Aigner, G. & Centerwall, E. (1999). *Lapset ja seksuaalisuus*. Tampere: Tammer- Paino Oy.

Aaltonen, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. (2001) *Barndomstiden*. Turku: Turun kauppakamari.

Armanto, A & Koistinen, P. (2007). *Neuvolatyön käsikirja*. Helsinki: Tammi.

Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. (2012). *Mitä ihmettä? Seksuaalikasvatusta 3-9 vuotiaille, Opas vanhemmille*. Nektaria Ry Helsinki <http://www.nektaria.fi/site/wp-content/uploads/downloads/2012/09/Mitä-ihmettä.pdf> (Hämtat 10.3.2013).

Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. (2008). *Seksiä vaatteet päällä*. Vammala: Tammi.

Cacciatore, R. (2000). *The sexual health of children*: ingår i upplagan; Kontula, O. & Lottes, I. (2000). *New views on sexual health- The case of Finland*. Helsinki: Väestöliitto.

Cacciatore, R. (2007). *Huomenna pannaan pussauskoppiin, Eväitä tyttönä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään*. Porvoo: WSOY.

Cacciatore, R. (u.å). *Raisa Cacciatore*. <http://www.raisacacciatore.fi/3> (Hämtat 9.4.2013).

Cacciatore, R. & Korteniemi-Poikela, E. (2000). *Vauvasta naperoiseksi. Pienten lasten seksuaaliterveydestä*. Helsinki: Väestöliitto.

Cronlund, K. (2001). *Psykologi*. Stockholm: Bonniers.

Darj, F. & Natrhörst- Böös, H. (2008). *Är du kille eller tjej? En intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor*. Swepografiska.

<http://www.rfsl.se/halsa/public/ardukilleellertjej.pdf> (hämtat 28.4.2013).

Ekeningren, A-O. & Hinnfors, J. (2006). *Uppsats handbok- hur du lyckas med din uppsats*. Lund: Studentlitteratur.

ETENE (2011). *Den etiska grunden för social- och hälsovården*. Social och hälsovårdsministeriet: Helsingfors.

http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=80430&name=DLFE-3408.pdf

(Hämtat 21.4.2013).

Evenshaug, O. & Hallen, D. (2005). *Barn – och ungdomspsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Projektbeskrivning för examensarbeten. (2013). *Familjehuset*. Yrkeshögskolan Novia. Avdelningen för vård och det sociala området. Åbo.

Granberg, A. (2004). *Småbarnslek – En livsnödvändighet*. Stockholm: Liber AB.

Helminen, M-L. & Rautiainen, M. (2000). *Föräldraskapet som rollkarta*. Helsingfors: Finlands Kommunförbund.

Hwang, P. & Nilsson, B. (2011). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och kultur.

Hyrck, R., Kalland, M., Keski-Luopa, L., Lehtonen, J., Myyrä, J., Saraneva, K., Siltala, P., Sitolahti, T., Torsti-Hagman, M. (2006). *Psykoanalyysin isät ja äidit. Teoreettisia näkökulmia*. Gummerus: Kirjapaino OY.

Jacobsen, D-G. (2007). *Förståelse, beskrivning och förklarning. Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur AB.

Jerlang, E., Egeberg, S., Halse, J., Jonassen, A-J., Ringsted, S. & Wedel-Brandt, B. (2001). *Utvecklingspsykologiska teorier*. Stockholm: Liber.

Juusola, M. (2010). *Vahvaksi rakastetut lapset*. Keuruu: Otavan kirjapaino OY.

Kalland, M. (2011). Betydelsen av socialt stöd och reflektiv kapacitet för föräldraskapet: ingår i upplagan: Kekkonen, M., Montonen, M & Viitala, R. (2011) *Familjecenter i nordens – en resurs för barn och familjer*. Köpenhamn: Oy Fram Ab.

(Kankkunen, H.(2011). *Terveystenhoitaja lapsen seksuaaliterveyden tukijana*. Suomen terveydenhoitajaliitto ry: Fram Oy.

Karlsson, K. (2008). *Anknytning- om att tolka samspelet mellan föräldrar och små barn*. Stockholm: Gothia Förlag.

Karlsson, L.(2004). *Psykologins grunder*. Studentlitteratur: Lund.

Kinnunen,S. (2001). *Tytöt Pojat & Seksi, Kuinka tuen lapsen seksuaalista kasvua*. Helsinki: Kirjapaja OY.

Kekkonen, M., Montonen, M., & Viitala, R. (2011). *Familjecenter i Norden- en resurs för barn och familjer*. Köpenhamn: Oy Fram Ab.

Kontula, O. (2009). *Between Sexual Desire and Reality*. Helsinki: Väestöliitto.

Korteniemi-Poikela, E & Cacciatore, R, (2010). *Portaita pitkin. Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen*. Juva: WS Bookwell OY.

Larsen, A-K. (2009). *Metod helt enkelt: En introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleerup.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. (u.å.a). Lapsen itsetunnon tukeminen.

http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/lapsen_itsetunnon_tukeminen/ (Hämtat 4.4.2013).

Mannerheim lastensuojeluliitto. (u.å.b). *Seksuaalisuudesta puhuminen lapsille*.

http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/murrosian_kynnyksella/seksuaalisuudesta_puhuminen_laps/ (Hämtat 9.4.2013).

Mannerheimin lastensuojeluliitto. (u.å.c). *Vanhemmus muuttaa elämää*.

http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/ (Hämtat 7.4.2013).

Mannerheimin lastensuojeluliitto. (u.å.d). *Lapsen ja vanhemman varhainen vuorovaikutus*.

http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/lapsen_ja_vanhemman_varhainen_vu/ (Hämtat 25.2.2013).

Martikainen, K. (2007). *Vuorotellen, Opas vuorovaikutuksen ja kielen kehityksen alkuvaiheisiin*. Keili OY.

Mattila, K-P. (2011). *Lapsen vahvistava kohtaaminen*. Juva: PS-Kustannus.
http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/julkaisut/kaikki_julkaisut_all_publication/between_sexual_desire_and_reality/ (Hämtat 25.2.2013).

Patel, R. & Davidson, B. (2011). *Forsknings-metodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur AB.

RFSU (2011). *Barns Sexualitet*. En vägledning kring barns beteenden.
http://www.rfsu.se/Bildbank/Dokument/Metod-Handledning/barnssexualitet_rfsu.pdf?epslanguage=sv (Hämtat 12.2.2013).

Silvén, M. (2010). *Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen*. Saarijärvi: Saarijärven Offset OY.

Varsinais-suomen lastensuojelukuntayhtymä. (2008). *Vanhemmuuden roolikartta*.
<http://www.vslk.fi/index.php?id=19> (hämtat 7.4.2013).

Vehkalahti, R. (2008). *Trygga barn. Stärk barnets självkänsla med lekar och aktiviteter*. Vaasa: Oy Fram Ab.

Von Koskull, M. & Pajulo, M. (u.å.). *Iloa, Uteliaisuutta ja voimavaroja vanhemmuuteen*. Neuvola ja kouluterveys.

Väestöliitto. (2000). *Vauvasta Naperoiseksi. Pienten lasten seksuaaliterveydestä*.

WHO. Maailman terveysjärjestön, Euroopan aluetoimisto ja BZgA. (2010). *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.
<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246> (Hämtat 15.2.2013).

Winnicott, D.W. (1998). *Barnet, familjen och omvärlden*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bilagor

Bilaga 1. WHO tabell. Tabell reviderad och översatt av World health organization (WHO 2010, s. 38-40)

0-4	<u>Information</u> Information som bör berättas åt barn	<u>Färdigheter</u> Färdigheter som bör läras ut åt barn	<u>Attityder</u> Barn bör få hjälp med
Människo-kroppen och människans utveckling	<ul style="list-style-type: none"> ❖ om alla kroppsdelar och deras funktioner ❖ skillnader på kroppar och kön ❖ hygien ❖ skillnader på sig själv och andra 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att kunna sätta ord på kroppsdelar ❖ att öva på hygien (att tvätta kroppen överallt) ❖ att lära sig att skilja på olika kroppar ❖ att kunna uttrycka behov och önskemål 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att utveckla en positiv kropps bild och självbild: självkänsla ❖ att respektera olikhet ❖ att respektera sin egen kropp
Fertilitet och förökning	<ul style="list-style-type: none"> ❖ om graviditet, födelse och bebisar ❖ om förökning (varifrån kommer bebisar) ❖ om olika sätt att bli en familjemedlem (t.ex. att bli adopterad) ❖ om att en del kan få barn och andra inte 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att kunna diskutera om dessa faktorer med korrekta benämningar 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att acceptera olika sätt att bli medlem i en familj
Sexualitet	<ul style="list-style-type: none"> ❖ om njutningen och glädjen som uppstår vid beröring av egen kropp samt om småbarns masturbation ❖ om att utforska egen kropp och könsorgan ❖ om att njutning av fysisk närhet är en del av varje individs liv ❖ om ömhet och fysisk närhet i bevis av kärlek och hängivenhet 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att bli medveten om egen könsidentitet ❖ att kunna diskutera om (o)trevliga kroppsliga känslor ❖ att kunna uttrycka egna behov, önskemål och gränser i t.ex. i samband med en ”doktorlek” 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att kunna ha en positiv inställning till sin egen kropp och alla dess funktioner =positiv kropps bild ❖ att respektera andra

0-4	Information Information som bör berättas åt barn	Färdigheter Färdigheter som bör läras ut åt barn	Attityder Barn bör få hjälp med
Känslor	<ul style="list-style-type: none"> ❖ olika variationer av kärlek ❖ om positiva och negativa känslor ("ja" och "nej" känslor) ❖ ord som beskriver känslor ❖ om känslan av behov av privatliv 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att känna och visa empati ❖ att säga ja/nej ❖ att uttrycka egna känslor, önskemål, behov samt att kunna berätta om dem ❖ att kunna uttrycka sig angående behov at eget privatliv 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att förstå att man kan uttrycka känslor på många olika sätt ❖ att ha en positiv inställning mot sitt kön och könsorgan ❖ att tänka att det är rätt att uttrycka sina egna känslor
Människo- relationer och livsstilar	<ul style="list-style-type: none"> ❖ om olika människorelationer ❖ om olika familjerelationer 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att prata om människorelationer och sin egen familj 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att uppnå känslor av närhet och tillit som baserar sig på erfarenheter av nära relationer ❖ att ha en positiv inställning till olika livsstilar ❖ Att bli medveten om att det finns olika relationer
Sexualitet, hälsa och välmående	<ul style="list-style-type: none"> ❖ om goda och dåliga kroppsliga erfarenheter/ vad känns bra? (att lyssna på egen kropp) ❖ om att inte behöva gå med på erfarenheter som inte känns bra 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att lita på sina instinkter 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att respektera sin egen kropp ❖ att bli medveten om att det är ok att be om hjälp

<p>Sexualitet och rättigheter</p>	<ul style="list-style-type: none"> ❖ om rätten att få säkerhet och skydd ❖ om att vuxna har som skyldighet att ta hand om barnets säkerhet ❖ om rätten att få ställa frågor om sexualitet ❖ om rätten att få utforska sin egen kropp ❖ om rätten att få utforska nakenhet och sin egen kropp, rätten att få vara nyfiken 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att säga ”ja” och ”nej” ❖ att utveckla kommunikationsförmågor ❖ att kunna uttrycka behov och önskemål ❖ att kunna skilja på ”goda” och ”dåliga” hemligheter 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ att vara medveten om sina egna rättigheter, som leder till självtillit ❖ att inta attityden: ”min kropp tillhör mig” ❖ att känna att barnet kan ta egna beslut
-----------------------------------	---	--	--

**Beskrivning om korten Barn,
föräldrar och sexualitet.**

Korten kan användas som stöd för reflektion och diskussion. Syftet med reflektionskortet är att de hjälper föräldrar till att reflektera över sin inställning och förhållningsätt gällande barns sexualitet. Korten kan användas i ordningen 1-9.

Barns sexualitet

1. Vad väcker barns sexualitet för tankar?

Barns sexualitet

2. Hur anser du att man som förälder kan stöda barns sexualitet?

Barns sexualitet

3. "Den sexuella utvecklingen kan inte skiljas från resten av barns utveckling, den sexuella utvecklingen sker samtidigt med barns utveckling"

Barns sexualitet

4. Vad väcker barns sexuella lekar för tankar?

Barns sexualitet

5. Vad tänker du när du ser ditt barn onanera?

Föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling

6. "En god självkänsla stöder den sexuella utvecklingen"
- Vad anser du om påståendet?

Föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling

7. Pojkar= bilar? Flickor= dockor? – Vad anser du om påståendet?

Föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling

8. Kalle 4år: "Mamma, varifrån kommer babyn?"
- Hur reagerar du?

Föräldrarnas stöd under barns sexuella utveckling

9. Lisa 5år: "Varför har pappor snopp och inte mammor?"
Lisas mamma: "Fy, du får inte ställa sådana frågor!" – Hur tror du barnet reagerar på svaret?